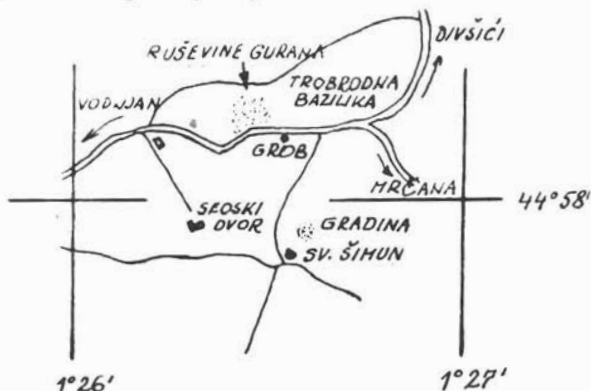


DVA SPOMENIKA  
RANOSREDNJOVJEKOVNE ARHITEKTURE U GURANU  
KOD VODNJANA

Ruševine srednjovjekovnog naselja Guran, koji se u pisanim izvorima spominje prvi put god. 1150.,<sup>1</sup> prostiru se uglavnom u hrastovoj šumi sjeverno od ceste Vodnjan–Divšići–Barban, oko 220 m sjeverozapadno od raskršća Vodnjan–Mrčana i Vodnjan–Barbana. Na sjeveroistočnom rubu ruševinskoga kompleksa, na zemljištu Grope (vlasnik Ivan Tomišić iz sela Matelići), došli su god. 1935. na vidjelo ostaci veće trobrodne bazilike,<sup>2</sup> dok su ostaci manje troapsidalne crkve sv. Šimuna bili u rujnu 1948. god. zapaženi sjeverno od kolskog puta koji ide južno od osamljenog seoskog dvora (stancije) sv. Jakova. Oko 80 m sjeveroistočno od crkve nalazi se manja uzvišica, na kojoj su nađeni ulomci mladogradinskog zemljanog suda. Po pričanju Mihovila Cetine iz dvora sv. Jakova našli su za vrijeme talijanske okupacije između dvora i ceste osamljeni porodični grob (sl. 1).



Sl. 1. Guran, situacijska karta.

<sup>1</sup> C. de Franceschi, *La toponomastica dell'antico agro polese*, Atti e Memorie (od sada Aem) vol. LI–LII, Pula 1939–1940, str. 160.

<sup>2</sup> M. Mirabella Roberti, *Notiziario archeologico*, Aem vol. XLVII, Pula 1935, str. 292; M. Mirabella Roberti, *Notiziario archeologico*, Aem vol. L, Pula 1938, str. 239–240.

Predmet ovog članka su trobrodna bazilika i crkva sv. Šimuna, koje su bile između jeseni 1955. i proljeća 1958. god. iskopavane i proučavane u okviru radnog programa srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli. Rukovodstvo radova je bilo povjereno piscu članka, kome su pomogli kustos J. Mladin, hon. preparator Ljubica Horvat i pom. službenik Muzeja Josip Mikolaučić.<sup>3</sup>

## I. TROBRODNA BAZILIKA NA ZEMLJIŠTU GROPE

U jeseni 1935. god. koristili su se prilikom popravljivanja ceste koja vodi od Vodnjana prema Mrčani u obilatoj mjeri kamenom građom porušenog srednjovjekovnog naselja Guran. To se obično događa kad je materijal na dohvatu, a ovdje su se ostaci spomenutog naselja nalazili uz samu cestu. U toku radova otkriveni su i djelomično uništeni u jednoj gomili kamenja ostaci veće trobrodne bazilike (prije dolaska stručnjaka porušena su dva ili tri luka između srednjeg i jednog od bočnih brodova – vjerojatno južnog), ali je spašeno pravovremeno nešto od kamenog crkvenog pokućstva i od arhitektonske dekoracije. Tadašnji ravnatelj Arheološkog muzeja u Puli M. R. Mirabella izveo je na objektu u 1936. god. manji arheološki zahvat i očistio istočnu trećinu sakralne građevine, utvrdio njezin tlocrt i pronašao još nešto kamenih spomenika kojih je dio bio prevezen u vodnjanski lapidarij.<sup>4</sup>

U rujnu 1948. god. ustanovljeno je prilikom obilaska arheoloških nalazišta u okolini Vodnjana<sup>5</sup> da je istraženi dio građevine od 1936. pretrpio znatna oštećenja: zidovi su nađeni u ruševnom stanju, a veće kamene blokove je vlasnik zemljišta odnio i upotrijebio kao građevni materijal. U studenom 1949. god. prevezeno je u Pulu zajedno s većim dijelom vodnjanskog lapidarija više ukrašenih kamenih spomenika iz Gurana,<sup>6</sup> a ostali su pronađeni u dopremljeni u Arheološki muzej Istre u travnju 1958. god., kad je bila bazilika u toku manje revizije ponovno očišćena.

### *1. Perimetralni zidovi*

Pravilno orijentirana građevina (azimut je 288<sup>0</sup>) pačetvorinastog oblika (10,65 × 20,20 m) zidana je priklesanim lomljencima različite veličine, koji su bili uglavnom doneseni s ruševina starijih antičkih zdanja. Kao dovratnik upotrijebljen je stilobat tjeska s dva četvrtasta utora za vertikalno postavljene grede između kojih se kretala vodoravna poluga za tiještenje maslina i grožđa. U začelnom zidu srednje apside nađena je antička nadgrobna ploča s natpisom na kome se spominje neki Modius.<sup>7</sup> Malter kojim su bili lomljenci vezani po sastavu je bolji od malternog veziva u obližnjoj grobljanskoj crkvi

<sup>3</sup> Vidi kraće izvještaje u B. Marušić, Djelatnost srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli 1947–1955. Starohrvatska Prosvjeta sv. 6, Zagreb 1958, str. 215 i B. Marušić, Djelatnost srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli 1956–1958. Starohrvatska prosvjeta sv. 8 (u tisku).

<sup>4</sup> Aem vol. L, Pula 1938, str. 240.

<sup>5</sup> Arhiv Arheološkog muzeja Istre u Puli, prot. br. djel. 364/48.

<sup>6</sup> Isto prot. br. djel. 617/49.

<sup>7</sup> Aem vol. L, Pula 1938, str. 240.

sv. Šimuna: uz gašeno vapno s manjim i većim grudicama slabo gašenog vapna nalazi se u vezivu sitni pijesak i u malim količinama boksitna zemlja.

Zidovi (sl. 2, 3 i 4) očuvani su najviše do 1 m, a pročelni (š. 10,65 m) samo u temeljnom dijelu. U građevinu vodila su dva ulaza: glavni (š. 1,55 m) u sredini pročelnog zida, i bočni (š. 1,20 m) u sredini južnoga uzdužnog zida. Od unutrašnje strane začelnog zida odvajaju se u zapadnom pravcu dva sa začelnim zidom samo djelomično organsko vezana, 1,85 m duga pregradna zida (sl. 3, 4) koji dijele srednju, 3,80 m š. apsidu pačetrovinaastog tlocrta od 1,90 m š. bočnih apsida jednakog tlocrta. Apsidalni otvor srednje apsida bio je nadsvođen dvojnim, a kod bočnih apsida jednim lukom. Same apside bile su vjerojatno nadsvođene polukupolama; prijelaz iz pačetrovine u polukupolu morao je biti u tom slučaju izveden kao u sličnim očuvanim sakralnim građevinama u Istri (sv. Josip u Peroju, sv. Foška kod Peroja, sv. Fuma kod Rovinja i Mala Gospa kod Bala) pomoću ugaonih trompica.<sup>8</sup>

## 2. Unutrašnjost bazilike

Između čeonih strane pregradnih apsidalnih zidova i polupilastara uz unutrašnju stranu pročelnog zida nalaze se u gotovo pravilnim razmacima u dva reda po tri zidana pilastra četvrtastoga oblika (0,50 m × 1,20 m; sl. 4, 5) kojima je bila unutrašnjost bazilike podijeljena u srednji (š. 3,75 m) brod i dva bočna (š. 2,40 m) broda. Među nađenim arhitektonskim elementima nema nijednog kapitela i imposta koji bi se prema dimenzijama mogli nalaziti na prijelazu iz pilastara u lukove, pa je više nego vjerojatno da su pilastri prelazili neposredno u lukove.

Pregrada, sastavljena od ploča i pilastara, nalazila se u srednjem brodu (a vjerojatno i u sjevernom brodu) u visini prvih pilastara (gledano od apsida prema zapadu), a u južnom brodu 1,20 m više prema istoku. Između srednje apsida i odgovarajućeg dijela pregrade nalazio se popločeni prostor (sl. 3, 6) koji je bio djelomično omeđen pregradnim pločama. Pločnik je bio sekundarno krpan, o čemu svjedoči ulomak ploče koji je izvorno pripadao ploči A 1, a bio je kasnije, kod promjene pregradnih ploča, stavljen u oštećeni pločnik. Poprečna sonda ispod pločnika pokazala je da su bile ploče položene na oko 20 cm deb. sloj zbijene krvavocrvene zemlje, na koju se nastavlja živi kamen. Prema nađenim ulomcima (A 1 – A 9 i možda A 14) moguće je barem približno odrediti izgled pregrade između svetišta i prostorija za vjernike u raznim razdobljima postojanja bazilike. Iz vremena izgrađnje je dio pregradne ploče A 1 i možda dio pregradnog pilastra A 14. Početku IX st. pripada radikalna izmjena crkvenog pokušaja. Umjesto jednostavne pregrade od ploča i pilastara stavljena je, a o tome svjedoče nađeni ulomci A 2 – A 9, u srednjem i južnom brodu na prijelazu u svetište različitim pleternim uzorcima ukrašena pregrada s lukom iznad ulaza i s gredama.

U svakoj apsidi nalazio se po jedan oltar. Prema stanju u kome su zatečeni u god. 1948 pripadaju oltari tipu oltara poput sanduka kojima su vertikalne

<sup>8</sup> B. Marušić, n. dj. (Djelatnost 1947–1955) str. 223, 224; sl. 18, 19; B. Marušić, Stenska slika v cerkvi sv. Foške pri Peroju. Zbornik za umetnostno zgodovino, V/VI, Ljubljana 1959, str. 135, sl. 66, 67.

stijene bile ili zidane (oltar u srednjoj apsidi) ili sastavljene od dosta niskih (v. 30 cm) obložnih ploča (sl. 3; oltar u sjevernoj, a vjerojatno i u južnoj apsidi). Na dnu srednjeg oltara, tj. unutar oltarnoga groba, nađene su pojedinačne ljudske kosti, ulomci stakla C 1 i grnčarije D 1, što ukazuje na kult svetaca. Navedeni predmeti bili su vjerojatno pohranjeni u većem vapnenastom relikvijariju (sl. 3 i 4), kojega su razbijeni ostaci nađeni u blizini oltara.

U prostoru za vjernike nađena je ispred pregrade u srednjem brodu prema Mirabellinom izvještaju<sup>9</sup> baza ambona od koje su ustanovljeni u god. 1948. samo skromni ostaci. Približan izgled ambona, od koga su došli do nas samo neki elementi (dijelovi baze, konkavne pregradne ploče A 10 i A 11, dijelovi ravne pregradne ploče A 13 i možda dio stupa A 12) bio bi ovakav: tri ulazne stepenice nalazile su se na zapadnoj strani (dviije su još in situ; sl. 5), 47 cm v. baza ambona (tab. IV, 3) imala je oblik izduženog pravokutnika, konkavne pregradne ploče nalazile su se u zapadnoj polovini južne i sjeverne uzdužne strane ambona, dok su ravne pregradne ploče zatvarale ambon na istočnoj polovini uzdužnih strana i na istočnom završetku; pregradne ploče bile su postavljene između šest pilastara, o čemu svjedoče četvrtasti utori u bazi; stepenice su bile omeđene s po jednom trokutnom pregradnom pločom na svakoj od uzdužnih strana. Ambon pripada po ukrasnim uzorcima na konkavnim pregradnim pločama već spomenutom razdoblju radikalne izmjene kamenoga crkvenog pokušaja i arhitektonske dekoracije.

Funkcija zidane baze (sl. 5) ispred svetišta u sjevernom brodu nije mi sasvim jasna. U istom brodu nalazio se još vidljivi grob s ožbukanim stijenama, u kome je ležao u blizini u ruševinskom sloju iznad pločnika nađeni vapnenasti sandučić za relikvije (vel.: duž. 78 cm, š. 52 cm, v. 28 cm). Grobnica pačetvorinastog oblika (vel.: 135 × 75 × 60 cm) s 33–35 cm deb. stijenama imala je zaobljene uglove i dno od izglađenog maltera. Nalaz ukazuje zajedno s oltarnim grobovima u apsidama na veoma intenzivni kult svetaca.

Na stup približno 1 m zapadno od ambona bila je možda položena škropionica.

Pločnik je u bočnim brodovima sastavljen od vapnenastih i opečnih spika (sl. 3–6); opus spicatum prelazi na sjevernoj strani djelomično u srednji brod. Spike su položene uglavnom u pravcu glavne osovine, a djelomično i pravokutno na spomenuti pravac (sl. 5). Pločnik u srednjem brodu sastavljen je od lijepo izglađenih i oklesanih, 20 cm deb. ploča (sl. 4–6). I spike i ploče položeni su neposredno na krvavocrvenu zemlju.

U ruševinskom sloju iznad pločnika nađeni su brojni veći i manji ulomci zidnih fresko-slikarija i željezni čavao B 1 koji pripada krovnoj konstrukciji.

### 3. Nalazi

#### A. Kameno crkveno pokušstvo i arhitektonska dekoracija

1. Inv. br. S 179. Pregradna ploča (tab. I, 1) sa spojnim isjekom (4,0 × 2,0 cm) na desnoj strani. Vapnenac. Prednja strana ukrašena je u plitkom reljefu grčkim križem. Krakovi su trapezoidnog odn. zaobljenog presjeka, na kraju rašireni i konveksno zatvoreni. Na spoju krakova je stilizirana rozeta.

<sup>9</sup> AeM vol. L, Pula 1938, str. 239.

Ploča je uokvirena trojnom profilacijom, kojoj presjek podsjeća na zube od pile. Vel.: v. 71 cm, š. 12 cm, deb. 8–10 cm.

2. Inv. br. S 176. Dva ulomka pregradne ploče (tab. II, 3) od vapnenca koji se spajaju u lomu. Prema ukrasu na ulomku naslućuje se da je ploča bila ukrašena motivom dna košare. Vel.:  $26 \times 23 \times 8$  cm.

3. Inv. br. S 171. Dio pregradnog pilastra (tab. II, 2) od vapnenca. Prednja strana je letvičasto uokvirena i ukrašena motivom troprutastih pereca koji su međusobno povezani dijagonalno postavljenim troprutastim trakama. Vel.: oč. v. 43 cm, š. 25 cm, deb. 13 cm.

4. Inv. br. S 3006. Ulomak pregradnog pilastra (tab. II, 4) od vapnenca. Ukrašen je gustim mrežastim pletrom koji je sastavljen od tri međusobno isprepletene troprutaste cik-cak trake koje prelaze u uglovima u čvorove. Vel.: oč. v. 18 cm, oč. š. 18 cm, deb. 12,5 cm.

5. Inv. br. S 3019. Dio stupa (tab. I, 5) od vapnenca s jednostavnom bazom. Na prijelazu iz baze u stup jest trotračni prsten sa širokom srednjom trakom; trake su u presjeku zaobljene. Vel.: oč. v. 40 cm, prečnik 15 cm, vel. baze  $27 \times 27$  cm.

6. Inv. br. S 178. Dio grede od vapnenca, spojen od četiri ulomka (tab. II, 5). Greda je uokvirena na gornjoj strani širokom, na donjoj uskom letvicom i raščlanjena letvicom u dva polja. Donje polje je ukrašeno s dvije talasaste troprutaste trake koje se međusobno isprepliću, a gornje s troprutastim kukama koje su postavljene tako da se na sredini grede sastaju u antitetičnom stavu. Vel.: oč. š. 92 cm, v. 24 cm, deb. 10 cm.

7. Inv. br. S 300. Dio grede od vapnenca, spojen od tri ulomka (tab. II, 6; nije prikazan treći manji ulomak). Greda je letvicom raščlanjena u dva polja. Donje polje je ukrašeno s dvije talasaste troprutaste trake koje se međusobno isprepliću, a gornje, bez letvičastoga okvira, s dvoprutastim kukama. Kuke idu od lijeve prema desnoj strani. Vel.: oč. š. 116 cm, v. 19 cm, deb. 10 cm.

8. Inv. br. 177. Gornji zaključni dio grede od vapnenca. Ulomak je ukrašen s dvoprutastim kukama. Vel.: oč. š. 19 cm, oč. v. 11 cm, deb. 10 cm.

9. Inv. br. S 320. Ulomak od vapnenca s troprutastim pleternim ukrasom. Vel.:  $8 \times 7 \times 7$  cm.

10. Inv. br. S 175. Gotovo u cjelini očuvana konkavna pregradna ploča ambona (tab. III, 1) sa spojnim utorom ( $46 \times 3,5 \times 1,5$  cm) na donjoj polovini lijeve strane. Uzdužne strane uokvirene su širokom letvicom, gornja poprečna strana trakom zaobljenog presjeka i tordiranom vrpcom, a donja poprečna strana tordiranom vrpcom i trakom zaobljenog presjeka. Ploča je podijeljena latinskim križem u četiri polja. Krakovi križa ispunjeni su naizmjenično trakom četvrtastog presjeka i tordiranom vrpcom. Gornja i donja polja ispunjena su troprutastim rombom koji je isprepleten s četiri trotračna, u jednom potezu izvedena luka u vidu pereca: u gornjem dijelu donjih polja nalaze se još dvije nasuprot postavljene golubice. Vel.: v. 117 cm, š. 82 cm, deb. 7–9 cm.

11. Inv. br. S 169. Dio uokvirene konkavne ploče ambona (tab. III, 2). Vapnenac. Očuvana je donja polovina, donji dio gornje polovine i više ulomaka koji pripadaju gornjoj polovini. Ploča je podijeljena u četiri polja plitkim grčkim križem kojemu su krakovi široki i u presjeku izduženo četvrtasti.

Donja dva polja su ispunjena dvoprutastim rombom koji je isprepleten s četiri dvotračna, u jednom potezu izvedena luka u vidu pereca, dok su dva gornja polja u uglovima ukrašena grozdovima, a ostali dio ukrasnog motiva nije poznat (na crtežu izvedena rekonstrukcija motiva od dva međusobno isprepletana zašiljena ovala najvjerojatnija je s obzirom na očuvanost donje luka poprečnih ovala). Vel.: v. 108 cm, š. 82 cm, deb. 7-9 cm.

12. Inv. br. S 347. Dio stupa (tab. IV, 1) od vapnenca. Odbijen je s gornje i donje strane. Na obodu je porazmješteno u pravilnim razmacima pet polupilastara koji su u sredini ispunjeni tordiranom vrpcom. Jednom je sličnim ukrasnim motivom ispunjen i prostor između polupilastara. Na jednoj strani je jedan od polupilastara prekinut spojnim utorom ( $21 \times 12 \times 7,5$  cm). Vel.: oč. v. 59 cm, prečnik 20-24 cm.

13. Inv. br. S 297. Tri dijela glatke pregradne ploče (tab. IV, 2) sa spojnim isjekom ( $3,5 \times 2$  cm) na lijevoj strani. Dva ulomka se u lomu spajaju. Vel.:  $44 \times 38 \times 8$  cm i  $37 \times 27 \times 8$  cm.

14. Inv. br. S 349. Dio pregradnog pilastra (tab. I, 2) od vapnenca. Prednja strana je glatka, na desnoj je spojni utor ( $4,5 \times 4,3$  cm). Vel.: oč. v. 36 cm, š. 21 cm, deb. 10 cm.

15. Inv. br. S 170. Gornji dio stupića s kapitelom (tab. II, 1). Vapnenac. Pripadao je vjerojatno prozorskoj bifori. Kapitel je ukrašen s četiri kopljasta užlijebljena ugaona lista i s četiri niska zaokružena i užlijebljena centralna lista. Široke, vertikalno užlijebljene polubačvice spajaju vrh centralnih listova s gornjom površinom kapitela. Vel.: oč. v. 35 cm, prečnik stupića 16 cm, gornja površina kapitela  $20 \times 21$  cm.

16. Inv. br. S 3005. Ulomak prozorskog(?) kapitela (tab. I, 3) od vapnenca. Ukrašen je bio s četiri glatka centralna kopljasta lista i s četiri široka ugaona lista s volutastim završetkom. Vel.: oč. v. 15 cm, oč. š. 11,5 cm, deb. 8,5 cm.

17. Inv. br. S 308. Grubo obrađeni kapitel (tab. I, 4) od vapnenca. S donje strane je odbijen, na gornjoj je svrdlom izrađena udubina. Ukrašen je u dva reda prema van ispruženim ugaonim glatkim listovima, a u sredini svake strane izbočenjem u obliku slova U. Vel.: oč. v. 15 cm, prečnik 11 cm, g. str.  $12 \times 12$  cm.

18. Inv. br. S 315. Impost (tab. I, 8) od vapnenca. Bočne strane ukrašene su s dva troprutasta međusobno isprepletana izdužena ovala. Vel.: v. 17 cm, š. g. površine 37 cm, š. donje 13 cm, deb. 12-17 cm.

19. Inv. br. S 323. Dio polukružne prozorske rešetke (tab. I, 6) od vapnenca. Okvir je gladak, prečke su ukrašene prucima trokutnog presjeka. Vel.:  $35 \times 30 \times 6,5$  cm.

20. Inv. br. S 3004. Gornji dio polukružne prozorske rešetke (tab. I, 7) od vapnenca. Vel.:  $18,5 \times 15,5 \times 7$  cm.

21. Inv. br. S 303. Dio akroterija (tab. I, 9) od vapnenca. Ukrašen je izduženim lukovima koji se međusobno ne dodiru. Vel.: oč. v. 22 cm, prečnik 17 cm.

22. Inv. br. S 322. Dio glatkog stupa od vapnenca. Vel.: oč. v. 33 cm prečnik 28 cm.

## B. Sitni metalni predmeti:

1. Inv. br. S 3362. Željezni čavao (tab. VII, 1) s okruglom glavicom. Vel.: duž. 13,5 cm, prečnik glavnice 3,5 cm. Nalazište: sloj ruševine iznad pločnika.

## C. Staklo:

1. Inv. br. S 3123. Prozirni lakrimarij (tab. VII, 2) zelenkaste boje. Dno je zaokruženo. Vel.: oč. v. 6,5 cm, maks. š. 2,0 cm. – Dio ravnog dna sa zaokruženim prijelazom u donji dio trupa prozirnog bezbojnog vrča. Vel.: oč. v. 2,5 cm, prečnik dna oko 10 cm, deb. stijena 2,0–3,0 cm. – Dio stijene prozirnog svijetlozelenog vrča s apliciranom tamnozelenom drškom (tab. VII, 3). Vel.: oč. v. 4,5 cm, oč. š. 4,0 cm, deb. stijena 0,1 cm. – Kao prije. Vel. oč. š. 4,3 cm, oč. š. 1,7 cm, deb. stijena 0,1 cm. – Dio vertikalno užlijebljene tamnozelene drške od vrča. Vel.: oč. v. 3,2 cm, maks. š. 2,2 cm, deb. 0,4 cm. – Dio svijetlozelene prozirne stijene. Vel.:  $4,0 \times 4,0 \times 0,1$  cm. – Dio stijene žućkastozelene prozirne šoljice, ukrašene usporedno tekućim vodoravnim rebrima. Vel.: oč. v. 3,5 cm, oč. š. 2,7 cm, deb. 0,12 cm. Nalazište: srednja apsida, u oltarnom grobu.

## D. Zemljano posuđe:

1. Inv. br. S 3117. Tri crvenkastocrna ulomka stijena neke posude kućne proizvodnje. – Tri ulomka stijena neke posude sijedosmede boje. Nalazište: srednja apsida, u oltarnom grobu.

## II. GROBLJANSKA CRKVA SV. ŠIMUNA

### 1. Perimetralni zidovi

Pravilno orijentirana građevina (sl. 7; azimut je  $290^{\circ}$ ) trapezoidnog oblika bila je zidana većim i manjim lomljencima (sl. 8) koji su bili prije upotrebe priklesani. U priličnoj je mjeri upotrebljavan i građevni materijal s porušeni antičkih građevina (sl. 8). Malter kojim su bili lomljenci vezani sastavljen je od gašenog vapna s većim i manjim grudicama slabo gašenog vapna, pijeska i boksitne zemlje. U obilatoj mjeri javlja se malterno vezivo naročito u apsidalnom dijelu građevine.

Pročelni zid (sl. 9; š. 8,15 m, deb. 50 cm) je u nadtemeljnem dijelu očuvan do v. oko 100 cm; u temeljnom dijelu ostala je š. ista, a najdonji red lomljenaca položen je na sterilni sloj krvavocrvene zemlje 37 cm ispod gornje površine najstarijeg pločnika (točka 0 na tlocrtu). Portal (š. 175 cm) s dvokrilnim vratima ne nalazi se u sredini pročelnog zida, nego je za 45 cm pomaknut prema jugu. Sekundarno, u visokom srednjem vijeku, kada je došlo u unutrašnjosti crkve do značajnih izmjena u njezinom izgledu, o čemu će biti govora kasnije, bio je portal sužen za 55 cm. Tada su postavili s unutrašnje strane vrata na novi pločnik (+ 23 cm) stepenicu (š. 73 cm, v. 18 cm, dub. 46 cm) umjesto izvornih stepenica koje su vodile od vratnog praga do 53 cm nižeg prvobitnog pločnika. U iskopu zapadno od vrata nađen je dio vapnena-stog dovratnika ( $45 \times 89 \times 5$  cm), kojega je vanjska površina bila obrađena

u širokim prugama uzorkom u vidu ribljih kostiju.<sup>10</sup> Ulomak A 6 upućuje na misao da je bila nadvratna greda ispunjena natpisom. Prozorske rešetke na pročelju imale su, a to dokazuje ulomak A 13, malene kružne otvore.

Južni uzdužni zid (duž. 14,25 cm, deb. 50 cm) očuvan je u zapadnom dijelu do v. 100 cm, u sredini su ga na mjestu bočnog ulaza izvadili u cjelini (sl. 10), dok je očuvan na istočnom završetku, gdje je proširen od 5–50 cm do v. 145 cm. Bočni ulaz (š. 100 cm) bio je pomaknut od polovine zida za 40 cm prema zapadu. Djelomice očuvan južni dovratnik bio je deb. 25 cm. Po navedenim ulomcima prozorskih rešetaka A 7, A 8, A 9 može se zaključiti da su se u južnom zidu nalazila dva relativno široka polukružna prozora: jedan između pročelja i bočnog ulaza i jedan između začelja i bočnog ulaza.

Sjeverni uzdužni zid (duž. 14,20 m, deb. 50 cm) očuvan je u zapadnom dijelu do v. 125 cm, u sredini do 160 cm, a na istočnom završetku, gdje je proširen od 5–25 cm do v. 3,40 m. Prozorima pripadaju ulomci prozorskih rešetaka A 12 i A 14.

Začetni zid (š. 8,45 m, deb. 40–50 cm) ravan je i očuvan do v. 3,40 m (sl. 11), što je i razumljivo jer je bila zidna masa ovdje zbog apsidalnih pregrada i polukupola najčvršća. U sredini svake apsida nalaze se u v. 195 cm polukružni prozorski otvori (sl. 7 i 11) koji su uži na vanjskoj (sjeverni 45 cm, srednji 50 cm, južni 45 cm) i širi na unutrašnjoj (sjeverni 55 cm, srednji i južni 60 cm) strani. Njima pripadaju ulomci prozorskih rešetaka A 10 i A 11. U tlocrtu gotovo četvrtaste apsida jednakih veličina u uglovima su zaokružene (sl. 11). Sjeverna apsida ide usporedno sa sjevernim uzdužnim zidom, dok su srednja, a još više južna, otklonjene prema južnoj strani. Kao građevni materijal prevladuju u apsidalnom dijelu tanki i široki vapnenasti lomljenici. (Sl. 11). Na prednjoj strani južnoga pregradnog apsidalnog zida nalazio se kao spolija antički građevni vijenac; negativ profilacije lijepo se raspoznaje u malternom vezivu.

## 2. Unutrašnjost crkve

Stilobat (sl. 12) pregrade dijeli unutrašnjost crkve u dvoranu za vjernike i dosta duboko od apsida pomaknuto troapsidalno svetište. U sredini pregrade postavljena je zidana baza (š. 56 cm, oč. v. 20 cm) koje poprečna istočna strana ide usporedno s istočnom stranom stilobata, dok je zapadna strana pomaknuta za 55 cm u prostor za vjernike. Stilobat pregrade (oč. š. 5,20 m, deb. na južnoj polovini 30 cm, na sjevernoj 37 cm) sastavljen je na južnoj polovini od pet monolitnih blokova, a na sjevernoj, gdje je očuvan samo djelomično, od jednog bloka. Na južnoj polovini u bazu su uklesana dva utora za pregradne pilastre (15 × 17 × 9 cm i 20 × 17 × 6 cm); južno od prvog utora (gledano od južnog uzdužnog zida crkve) u stilobat je uklesan plitak žlijeb (13 × 1 cm) koji je služio za prihvaćanje pregradne ploče. Na sjevernoj su strani u stilobat uklesana dva utora (21 × 16 × 15 cm i oč. š.

<sup>10</sup> Na isti način obradene su vanjske površine kamenih spomenika u Galiji i na području Rajne; spomenici su datirani od IV do VII st. (vidi u *Trierer Zeitschrift*, 23 Jhg., Hf. 1–2, Trier 1954–1955, str. 220, sl. 8; *Aus der Schatz-Kammer des antiken Trier*, Trier 1958, str. 37, sl. 2; *Gallia XIII*, fs. 2, Paris 1955, str. 214).



13 × 18 × 12 cm), a duboki spojni žlijeb (16 × 2,5 cm) za pregradne ploče nalazi se između utora i djelomično južno od prvog utora (gledano od zidane baze). Od kamenog pokućstva, koje je pripadalo pregradi, nađen je gornji dio pregradnog pilastra A 1. Iskopani dijelovi pregrade dozvoljavaju hipotetičnu rekonstrukciju njezinog izgleda. Između sveukupno pet pilastara bile su umetnute na južnoj polovini dvije, a na sjevernoj polovini tri drvene pregradne ploče. Kroz predragu su vodila u svetište dva ulaza: jedan na južnoj i jedan na sjevernoj polovini. Pačetvorna baza u sredini služila je najvjerojatnije kao niski podij na kome je stajao pult za čitanje liturgijskih tekstova. Tom dijelu crkvenog pokućstva pripada vjerojatno i ulomak pilastra A 2.

Prostor između pregrade i do 75 cm ispred apsida bio je popločen 5 cm debelim pločama nepravilnog oblika (sl. 12). Ni u jednoj apsidi nisu bili utvrđeni bilo kakvi ostaci oltara. Oltarna ploča A 3 nađena je u sekundarnom položaju malo ispred srednjega apsidalnog otvora. Iako nisu bili nađeni između srednjega apsidalnog otvora i pločnika nikakvi ostaci zidane baze na koju bi bila položena nađena oltarna ploča, ipak stavljam oltar u ovaj dio svetišta. Sasvim je moguće da je oltarna ploča bila stavljena umjesto na zidanu bazu na kolonu A 15.

U sjevernoj apsidi su utvrđeni ostaci dvojnog pločnika: starijeg, u razini pločnika ispred apsida, i mlađeg, 40 cm iznad njega. U južnom apsidalnom zidu nalazi se u v. 98 cm od sekundarnog pločnika niša (v. 15 cm, š. 12,5 cm, dub. 21 cm). U srednjoj apsidi su ostali uz rub zidova ostaci prvobitnog pločnika, a u južnoj očuvan je pločnik koji se diže stepeničasto prema unutrašnjoj strani južnog perimetralnog zida, gotovo u cjelini.

Dvorana ispred pregrade popločena je dvojnim pločnikom od nepravilnih, oko 5 cm deb. vapnenastih ploča. Između starijeg i mlađeg pločnika nalazio se 15–24 cm debeli sloj ruševinskog materijala od stropne i krovne konstrukcije (tanke vapnenaste ploče-škrilje kao i veći i manji komadi malternog veziva s otiscima letvica i negativima trstike; sl. 13 : 1). Iznad splaniranog ruševinskog sloja ležao je oko 8 cm debeli sloj donešene zemlje. Sekundarni pločnik pokrivao je u kontinuiranom vidu čitavu crkvu od unutrašnje strane fasadnog zida do dna apsida. Ulomci majolike E 3 ispod njega stavljaju ga u visoki srednji vijek (XIII st.?). Tom razdoblju pripadaju i u pravilnim razmacima postavljeni pilastri koji su bili zidani od lomljenaca i položeni na prvobitni pločnik. Nosili su drvene grede na kojima je ležala krovna konstrukcija na dvije vode. Na liniji devijacije od glavne osi došao je na vidjelo ispod sekundarnog pločnika dio pilastra s dubokim usjekom (antička spolija; vel.: 58 × 42 × 30 cm). Pripadao je vjerojatno škropionici A 4, koje je ostatak nađen u blizini. Donja površina pilastra nalazila se 33 cm ispod starijeg pločnika. Zapadno od bočnog ulaza nađena je kamena klupa od vapnenca, u suštini naopako okrenuti poklopac dječjeg sarkofaga A 5, koji je bio položen na 4 cm debeli sloj podloženoga kamenja.

### 3. Groblje

Crkva sv. Šimuna bila je grobljanska crkva. Groblje je bilo djelomično omeđeno pačetvorinastom suhozidnom ogradom, kojoj perimetralni zidovi nisu išli usporedno s perimetralnim zidovima crkve, nego su bili otklonjeni za

40<sup>0</sup> prema sjeveru odnosno istoku (vjerojatno zbog puta koji je vezivao naselje s grobljanskom crkvom).

Unutar grobljanskog suhozida istražena su četiri groba: dva (grobovi 5 i 6) uz jugozapadni zid, jedan (grob 8) uz sjeverozapadni zid i jedan (grob 7) sjeverno od sjeverozapadnog ugla crkve. Uz istočnu polovinu južnog uzdužnog zida crkve nađeni su još grobovi 1-4 koji su se nalazili unutar granica pačevorinastoga groblja iako nisu bili ograđeni suhozidnom ogradom.

#### A. Opis grobova

Grob 1. Zidani grob (sl. 15) porodičnog odn. staleškog značenja. Na dnu je ležao pravilno orijentirani kostur koji je bio sitnim pločicama odijeljen od srednjega sloja u kome su ustanovljena četiri pravilno orijentirana kostura, položena jedan na drugoga. Sloj sitnih pločica dijelio je srednji sloj od gornjega, u kome su ležale porazbacane kosti i sitni nalazi. Vrh gornjega sloja nalazio se 48 cm ispod pokrovnih ploča. Grob je pačevorinastog oblika (vel.: 190 × 60 × 100 cm) s lagano prema vanjskoj strani ukrivljenim istočnim zidićem. Prvobitno je bio grob visok 70 cm. Lomljenici su bili vezani izvanredno čvrstim malterom od živoga vapna, sitnog pijeska i drobljene cigle. Sekundarno su bili okvirni zidići povišeni u suhozidu za 30 cm. Dno groba: živi kamen. Sam grob bio je pokriven s četiri vapnenaste ploče koje su bili položene jedna uz drugu, a na spoju ploča nalazio se još jedan vodoravni sloj od po dvije ili tri manje ploče. Na istočnom završetku podignut je na dijelu pokrovne ploče 50 cm širok i 50 cm visok zid. Nalazi: koštana jagoda B 2, metalni predmeti C 9 i C 10, ulomci stakla D 4 - D 6 i zemljanog posuda E 6 - E 11.

Grob 2. Porodični grob. U gornjem je sloju nađen pravilno orijentirani kostur (sl. 16), a ispod njega ostaci od još pet kostura. Grob je bio ukopan u humus i obložen sa sjeverne i istočne strane vapnenastim obložnicama. Nalazi: ispod lubanje očuvanoga kostura novčić C 2, na trupu želj. pređica C 11, u donjem sloju kostura novčić C 3 i C 4, u sipu ulomci stakla D 7 i zemljanog posuda E 12.

Grob 3. Grob s naknadnim sahranjivanjem. Uz relativno dobro očuvan pravilno orijentirani kostur mlađeg muškarca nađene su na zapadnoj strani groba još tri lubanje. Ruke su bile položene na trbuh, prsti isprekrižani. Grob je bio ukopan u humus. Kostur je ležao na tankim pločicama. Bez nalaza.

Grob 4. Porodični odn. staleški zidani grob (u njemu je ustanovljeno oko petnaest kostura) pačevorinastog oblika (vel.: 186 × 46 × 50 cm). Dno: živi kamen. Pokriven je monolitnom pokrovnom pločom. S južne i istočne strane omeđen je slabo građenim zidom (struktura maltera: gašeno vapno i zemlja) od lomljenaca; zidovi između sebe nisu bili organsko vezani. U sredini južnog zida nalazi se sekundarno zazidani otvor s pragom (sl. 10). Na zapadnoj strani južnog zida uz njegovu sjevernu stranu ležao je vapnenasti blok s rupom za želj. stožer drvenih vrata. Zidovi su nosili krov u vidu pulta. Oko 30 cm deb. sloj maltera i tankih pločica iznad pokrovne ploče ukazuje da je bio krov pokriven pločicama. Između groba i istočnog zida utvrđeni su u visini vrha

groba sloj ugljena, ulomci stakla D 9 i zemljanog posuda E 16. Nalazi: ulomci stakla D 8 i D 9 i zemljanog posuda E 13 – E 15.

Grob 5. Porodični grob. U gornjem sloju nađene su sve do vrha groba porazbacane kosti, a na dnu groba ležalo je više pravilno orijentiranih kostura. Zidani grob (vel.:  $185 \times 33-45 \times 64$  cm) s obložnim pločama na istočnoj strani. Sekundarno je bio grob povišen za 30 cm. Nalazi: želj. okov C 12, ulomci stakla D 11 i zemljanog posuda E 17.

Grob 6. Porodični grob (vel.:  $290 \times 60 \times 40$  cm) nađen je u spoliranom stanju. Djelomično je zidan (s južne strane) a djelomično je obložen pločama (na istočnoj i zapadnoj strani). Nalazi: želj. strgulja C 13, ulomci stakla D 12, zemljano posude E 18, komadići ugljena i životinjske kosti.

Grob 7. Porodični grob (sl. 17) s kosturima u tri sloja. Gornji sloj: jedan kostur, srednji sloj: kostur 167 cm v. muškarca i donji sloj: tri do četiri kostura. Grob pačetvorinastog oblika (vel.:  $185 \times 40 \times 31$  cm) s obložnim pločama na sjevernoj i istočnoj strani, djelomičnom oblogom na južnoj i bez obložnica na zapadnoj strani. Abs. dubina groba – 90 cm. Grobna jama ukopana je u crvenu zdravicu. Nalazi: želj. nož C 14 u sipu, ulomci stakla D 13 i zemljanog posuda E 19, nešto ugljena i ptičjih kosti.

Grob 8. Porodični zidani grob (vel.:  $187 \times 55-60 \times 50$  cm) s više pravilno orijentiranih kostura i osam lubanja oko najgornjega kostura (155 cm v. žena srednjih godina). Grob je pokriven pokrovnim pločama, a unutrašnje su površine zidića ožbukane. Nalazi: iznad pokrovnih ploča zemljani lonac s drškom E 20, u sipu ulomci zemljanog posuda E 21, komadići ugljena i životinjske kosti.

## B. Analiza grobova

Što se konstrukcije grobova tiče, prevladavaju zidani grobovi, pokriveni manjim pokrovnim pločama (grobovi 1,8 i vjerojatno 5,6) odn. monolitnom pokrovnom pločom (grob 4). Čvrsto malterno vezivo u grobu 1 ukazuje na antičku građevnu tradiciju, zbog čega stavljam grob 1 u vrijeme malo poslije ili istovremeno s izgradnjom crkve. Na navedenu dataciju upućuju i sitni nalazi iz groba 1, osobito zemljana čaša E 7 i tanjur E 11. Grobovi 4, 5, 6 i 8 nešto su mlađi, ali i oni idu po konstrukciji i sitnim nalazima u rani srednji vijek. S obzirom na porodični odn. staleški (grobovi svećenika) značaj grobova bili su oni u upotrebi kroz stoljeća, pa je došlo u grobovima 1 i 5 sekundarno do povišenja okvirnih zidića. Sekundarno, a to potvrđuje loša struktura malternog veziva, načinjen je i zid na istočnom i zapadnom završetku groba 1, a još kasnije postavljen je zid s vratnim otvorom na južnoj strani groba 4. Gradnjom grobne kućice ispred bočnog ulaza naglašena je važnost groba 4: bio je najvjerojatnije određen, kao i grob 1 (nalazi staklenih kaleža D 4 i D 6), za zadnji boravak guranskih svećenika. Posljednjoj fazi, tj. razdoblju poslije propasti naselja (XV st.) pripada zatvaranje vrata grobne kućice. Porodični grob 7 s obložnim pločama stavljam po konstrukciji i sitnim nalazima jednako u rani srednji vijek, dok su periferni grobovi 2 i 3 s djelomičnom oblogom odn. jednostavnim ukopom u humus datirani novcem u XIII/XIV st.

Mrtvace su sahranjivali u grobove ili sukcesivno (grob 4) ili su prilikom svake sahrane izvadili iz groba kosti starijih ukopa i onda ih stavili iz pijeteta u uglove groba (grob 3) odn. bacili s grobnim sipom ponovno u grob (grob 5). Katkada nailazimo u istom grobu i na sukcesivno ukopavanje i na vađenje kostiju (grob 1; prevladuje sukcesivno ukopavanje; grob 7: prevladuje vađenje kostiju; grob 8).

U grobnom sipu nađeni su tragovi ritualnoga sipa. Kod zasipavanja grobova bacili su naime u grob i nešto zemlje iz okoline pokojnikove kuće, zbog čega dolazi u nekim grobovima (grob 5, 7, 8) do nalaza sitnih predmeta, životinjskih kosti i sl. Nađeno je nešto predmeta koji idu u sastav nošnje (C 9 i C 11), nož C 14 u sipu groba 7 i željezna strgulja C 13 u sipu groba 6 izgubljeni su predmeti, a u zemljanim posudama iz groba 1 odn. njegove okoline vjerojatno se nalazilo cvijeće ili nešto slično. U grobu br. 2 pronašlo se srebrnih pikola iz visokog srednjeg vijeka.

#### 4. Sonda 10 m ispred pročelja

Na parceli zapadno od crkve zapaženi su prilikom brojnih reambulacija okoline grobljanske crkve na samoj površini brojni ulomci zemljanog posuda i životinjskih kosti. Sonda (vel. sonde:  $3 \times 2$  m) 10 m zapadno od pročelja pokazala je da se nalazi ispod 20 cm debelog sloja recentnoga humusa oko 30 cm debljine kulturni sloj kome slijedi 15–20 cm debeli sloj krvavocrvene zdravice i živi kamen. U kulturnom sloju nađeni su brojni ulomci zemljanog posuda (E 23 – E 25) i spaljene životinjske kosti, što dokazuje da su se stanovnici Gurana zadržavali u raznim zgodama (kod sahranjivanja, na razne praznike i prilikom svibanjskih obilazaka sakralnih građevina) na prostoru ispred groblja. Većina nađenih ulomaka posuda pripada prvim stoljećima ranoga srednjega vijeka.

#### 5. Nalazi

##### A. Kameno crkveno pokušstvo i arhitektonska dekoracija

1. Inv. br. S 3054. Gornji dio pregradnog pilastra (tab. V, 1a i 1b) od vapnenca. Na prednjoj strani ukrašen je uklesanim latinskim križem širokih, raširenih i zatvorenih krakova; poprečni presjek žlijebova koji omeđuju križ sličan je slovu V. U gornjem dijelu lijeve bočne strane spojni je utor ( $25 \times 7,5$  cm) za drvenu pregradu koja je bila, što se može zaključiti po poprečnom utoru ( $16 \times 6 \times 2,3$  cm), na gornjoj strani uokvirena vodoravno položenom letvom. Vel.: oč. v. 88 cm, š. 30 cm, deb. 28 cm.

2. Inv. br. S 3052. Ulomak donjega dijela pilastra (tab. V, 2) osmerokutnoga presjeka s kvadratastom bazom. Vapnenac. Vel.: oč. v. 40 cm, š. 16,5 cm.

3. Inv. br. S 3058. Oltarna ploča (tab. V, 3) od vapnenca. Na donjoj strani je glatka, a na gornjoj je uokvirena širokim, lagano uzdignutim okvirom. Vel.:  $100 \times 110 \times 16$  cm.

4. Inv. br. S 3053. Dio škropionice (tab. V, 4) od vapnenca. Nutarnja strana je ravna, a vanjska lagano konveksna i ispunjena radialnim trakama koje se sastaju kod rupe u sredini. Vel.:  $28 \times 23 \times 7-8$  cm.

5. Inv. br. S 3056. Poklopac dječjega sarkofaga (tab. VI, 6) od vapnenca. Vel.:  $92 \times 77 \times 12$  cm.

6. Inv. br. S 3018. Ulomak (sl. 13 : 2) od vapnenca s dijelom natpisa (. . O. I. .). Vel.: oč. v. 10,5 cm, oč. š. 10 cm, oč. deb. 1,7 cm.

7. Inv. br. S 3015. Ulomak prozorske rešetke (tab. VI, 2) od vapnenca. Prečka je ukrašena s četiri prutka zaobljenog presjeka. Vel.: oč. v. 19 cm, oč. š. 18 cm, deb. 5 cm.

8. Inv. br. S 3016. Okvir prozorske rešetke (tab. VI, 5) od vapnenca. Bočna strana (koja je bila priljubljena uz prozor) glatka je, a suprotna u poprečnom presjeku stepeničasto raščlanjena. Vel.: oč. v. 26 cm, š. 8 cm, deb. 5,5 cm.

9. Inv. br. S 3050. Ulomak prozorske rešetke (tab. VI, 1) od vapnenca. Okvir je djelomično ukrašen s dvije široke talasaste i isprepletene trake koje pružaju utisak nedovršenoga rada (izostalo je paranje u prutke). Prečke su ispunjene kao na ulomku A 7. Vel.: oč. v. 23 cm, š. 24 cm, deb. 5 cm.

10. Inv. br. S 3012. Dva ulomka prozorske rešetke (tab. VI, 3) koji se u lomu ne spajaju. Vapnenac. Perforirane rupe okrugloga su oblika. Pačetvorna polja oko perforacija na donjoj strani rešetke uokvirena su letvicama. Okvir je širok i neraščlanjen. Vel.: oč. v. 20 cm, oč. š. 38 cm, deb. 5,5 cm i  $24 \times 14 \times 4$  cm.

11. Inv. br. S 3009. Tri ulomka prozorske rešetke (tab. VI, 4) od vapnenca. Perforirane rupe s okvirnim zarezom okruglog su oblika. Okvir je ukrašen koncentričnim krugovima zaobljenog presjeka. Vel.: oč. v. 27 cm, oč. š. 18 cm, deb. 8,5 cm i oč. v. 11 cm, oč. š. 9 cm, deb. 8,5 cm.

12. Inv. br. S 3010. Okvir prozorske rešetke od vapnenca. Bočna strana, koja je bila priljubljena uz prozor, glatka je, suprotna raščlanjena isjekom koji ukazuje na dvojno prozorsko staklo. Vel.: oč. v. 24 cm, š. 7 cm, debljina 7 cm.

13. Inv. br. S 3017. Ulomak prozorske rešetke od vapnenca. Perforacije imaju oblik malih krugova. Vel.: oč. v. 25 cm, oč. š. 14 cm, deb. 9 cm.

14. Inv. br. S 3011. Okvir prozorske rešetke od vapnenca. Izrada kao kod A 12. Vel.: oč. v. 25,5 cm, š. 10 cm, deb. 11 cm.

15. Okrugli stup od vapnenca (antička spolija). Vel.: oč. v. 46 cm, prečnik 38 cm.

16. Akroterij od vapnenca. Vel.: v. 35 cm, prečnik osnove 25 cm.

## B. Sitni kameni i koštani predmeti

1. Inv. br. S 3237. Kremeniti nožić (tab. IX, 1), sekundarno upotrebljavan kao kamen za kresanje. Vel.:  $2,6 \times 1,8 \times 0,4$  cm. Nalazište: grob 6, u sipu.

2. Inv. br. S 3120. Okrugla koštana perla (tab. IX, 2). Vel.:  $1,0 \times 0,95$  cm. Nalazište: grob 1, u sipu.

### C. Sitni metalni predmeti

1. Srebrni pikolo (sl. 14:1a i 1b) dužda P. Gradeniga (1289–1311). Adv.: + PE GRA DUX, rev.: + S MARCUS. Vel.: prečnik 1,25 cm. Nalazište: ispred glavnog ulaza, – 40 cm od današnje površine.

2. Srebrni pikolo (sl. 14:2a i 2b) dužda F. Dandola (1329–1339). Adv.: + FRA DA DUX, rev.: + S MARCUS. Nalazište: grob 2, ispod lubanje gornjega kostura.

3. Dio srebrnoga mletačkog pikola iz oko god. 1300. Nalazište: grob 2, u donjem sloju.

4. Dio srebrnog pikola iz Verone, kovanog za Friderika II (1218–1250). Nalazište: grob 2, u donjem sloju.<sup>11</sup>

5. Inv. br. S 3130. Brončani prsten (tab. VIII, 8) nesastavljenih krajeva s pločicom ovalnog oblika. Vel: prečnik 2,2 cm, karičica  $0,05 \times 0,4$  cm. Nalazište: ispred glavnog ulaza, – 40 cm od današnje površine.

6. Inv. br. S 3139a. Želj. čavao (tab. VIII, 2) s okruglom glavicom. Vel.: duž. 5,0 cm, prečnik glavice 2,5 cm. Nalazište: ispred pročelja.

7. Inv. br. S 3139b. Dio nekog želj. predmeta (tab. VIII, 6). Vel.:  $4,9 \times 0,9 \times 0,9$  cm. Nalazište: ispred pročelja.

8. Inv. br. S 3127. Želj. šiljak za klesanje (tab. VIII, 1). Vel.: duž. 15,0 cm, maks. š. 1,5 cm. Nalazište: između pločnika II i pločnika I, u blizini bočnog ulaza.

9. Inv. br. S 3119. Dvojni želj. okov kopče (tab. VIII, 9). Uz zadnju poprečnu stranu dvije su rupe za zakovice, od kojih je jedna očuvana. Vel.:  $3,0 \times 2,0 \times 0,2$  cm. Nalazište: grob 1, gornji sloj.

10. Inv. br. S 3124. Želj. alka (tab. VIII, 7). Vel.: prečnik 3,6 cm, karičica  $0,4 \times 0,3$  cm. Nalazište: između sj. zidića groba 1 i j. zida crkve.

11. Inv. br. S 3129. Želj. predica (tab. VIII, 10) trapezoidnog oblika. Trn se povija oko zadnje poprečne strane okvira. Vel.:  $2,0 \times 1,5 \times 0,2$  cm. Nalazište: grob 2, gornji kostur.

12. Inv. br. S 3242. Želj. okov za drveni sanduk (tab. VIII, 3). Nalazište: grob 5, u sipu. Vel.: duž. 5,1 cm.

13. Inv. br. S 3235. Dio želj. strgulje (tab. VIII, 4). Vel.: oč. duž. 8,5 cm, maks. š. 4,8 cm, deb. 0,3 cm. Nalazište: grob 6, u sipu.

14. Inv. br. S 3241. Želj. nož (tab. VIII, 5) s ravnim hrptom i S oštricom. Na prijelazu iz drška u sječivo poprečno je plastično rebro. Vel.: duž. 18,4 cm, maks. š. 2,5 cm, maks. deb. 1,0 cm. Nalazište: grob 7, u sipu.

15. Inv. br. S 3126. Okrugla olovna pločica s poprečnim žlijebom na donjoj površini (za pečaćenje).<sup>12</sup> Vel.: prečnik 1,9 cm. Nalazište: južna apsida, ispod pločnika I.

<sup>11</sup> Stručnu ekspertizu novca dao je A. Jeločnik, kustos NM u Ljubljani, pa mu se najsrdačnije zahvaljujem.

<sup>12</sup> Usporedi s nalazima u Bugarskoj (Izvestija na Arheologičeskij Institut BAN, XX, Sofija 1955, str. 448 i XXIII, Sofija 1960, str. 434, sl. 10.

## D. Staklo

1. Inv. br. S 3126. Sedam prozirnih ulomaka od malenih vrčeva i dva prozirna bezbojna ulomka. Aplicirana drška (tab. IX, 3) ukrašena je vertikalnim crvenim utisnutim trakama. Perforirani rub ušća u presjeku zaobljen. Nalazište: južna apsida, ispod pločnika.

2. Inv. br. S 3131. Dvanaest prozirnih bezbojnih ulomaka od kaleža (tab. IX, 8) tankih stijena i lagano prema vani ispruženog ušća. Dva ulomka, ukrašena poprečnim linijama, pripadaju prozirnoj bezbojnoj čaši. Nalazište: između pločnika II i pločnika I.

3. Inv. br. S 3139. Tri ulomka prozirnih bezbojnih stijena. Nalazište: ispred pročelja.

4. Inv. br. S 3118. Dvadeset i osam prozirnih bezbojnih ulomaka od više malenih vrčeva, čaša i kaleža. Prevlađuju vrčevi s lagano prema van ispruženim ušćem, apliciranom drškom (tab. IX, 6) i koničnim dnom. Jedan ulomak pripada čaši, a jedan (tab. IX, 5) je ukrašen na najširoj periferiji jakim rebrom. – Dva đijela ušća maslinaste boje. Nalazište: grob 1, gornji sloj.

5. Inv. br. S 3120. Crna neprozirna elipsoidna perla (tab. IX, 11 a). Vel.:  $1,0 \times 0,8$  cm. – Crna neprozirna perla (tab. IX, 11 b). Vel.:  $0,5 \times 0,7$  cm. Nalazište: grob 1, u sipu.

6. Inv. br. S 3227. Dvanaest ulomaka od tankog prozirnog bezbojnog kaleža, četiri prozirna zelena ulomka stijena i jedan prozirni smeđi ulomak stijene s usporednim vodoravnim rebrima. Nalazište: između sj. zidića groba 1 i j. zida crkve.

7. Inv. br. S 3133. Prozirni ulomak maslinaste boje i debelih stijena, koji pripada vjerojatno prijelazu iz trupa u konično dno. Nalazište: grob 2, u sipu.

8. Inv. br. S 3136. Tri prozirna smeđa ulomka od ljevkaste čaše. Ukrašeni su vodoravnim usporednim rebrima (tab. IX, 7). – Ulomak ušća zelene boje. Ulomak perforiranog ovalnog ušća maslinaste boje. – Bezbojni ulomak perforiranog ovalnog ušća maslinaste boje. – Bezbojni ulomak stijene. Nalazište: grob 4, u sipu.

9. Inv. br. S 3135. Osam prozirnih smeđih ulomaka od ljevkaste čaše, koja je bila ukrašena vodoravnim rebrima (tab. IX, 4). – Prozirni ulomak zelene boje. Nalazište: grob 4, iznad pokrovne ploče.

10. Inv. br. S 3138. Dvanaest prozirnih ulomaka zelenog vrča s ispruženim perforiranim ušćem prema van, ovalnoga presjeka. Nalazište: istočno od groba 4.

11. Inv. br. S 3238. Konično dno malenoga prozirnoga zelenoga vrča (tab. IX, 10). Nalazište: grob 5, u sipu.

12. Inv. br. S 3234. Dva prozirna smeđa ulomka s vodoravnim rebrom (tab. IX, 9). Nalazište: grob 6, u sipu.

13. Inv. br. S 3244. Dva prozirna ulomka stijena maslinastozelene boje. – Dva ulomka vrata od bezbojnog vrča. – Dio prema van ispruženog ušća svijetlozelene boje i dio stojne okrugle pločice od čaše. Nalazište: grob 7, u sipu.

14. Inv. br. S 3230. Aplicirana drška od vrča svijetlozelene boje. Nalazište: južno od grobljanskog suhoziđa.

## E. Zemljano posuđe

U toku iskopavanja nađeno zemljano posuđe pripada, ako izuzmemo nešto primjeraka kasnoantičke manufakturne keramike (E 7, E 11 i E 19a) i srednjovjekovne fajanse (E 2, E 3a, E 8e E 22a) tzv. kućnoj keramici koju su izrađivali kod kuće sami stanovnici naselja i seoski obrtnici-lončari.

1. Inv. br. S 3126. Dva manja ulomka stijene neke posude. Vel.:  $3,6 \times 2,8$  cm  $\times$  0,7 cm. Nalazište: južna apsida, ispod pločnika I.

2. Inv. br. S 3125. Tri ulomka stijena raznobojne (bijela, plava, zelena, žuta i smeđa boja) fajanse. Vel.:  $5,8 \times 3,0 \times 0,6$  cm;  $2,7 \times 2,4 \times 0,6$  cm;  $2,5 \times 0,9 \times 0,35$  cm. Nalazište: iznad pločnika II u sjeverozapadnom uglu dvorane.

3a. Inv. br. S 3132. Donji dio opečnocrvenog trupa s prijelazom u dno u vidu stojne noge. Gornja površina je premazana žutom caklinom. Vel.: prečnik dna 10,0 cm, oč. v. 3,0 cm, deb. stijene 0,5–0,9 cm. Nalazište: između pločnika II i pločnika I.

3b. Inv. br. S 3132. Donji dio crnkastoga trupa s lagano odebljanim prijelazom u dno i dio stijene od iste posude. Vel.: oč. v. 3,0 cm, deb. stijena 0,5–0,8 cm. – Dio crvenkastosmedeg dna s prijelazom u donji dio trupa. Vel.:  $2,9 \times 3,4 \times 0,6$  cm. Nalazište: kao 3a.

4. Inv. br. S 3140. Dvadeset ulomaka koji pripadaju većem tanjuru (tab. XI, 1) crvenkaste boje. Rub ušća s vanjske je strane lagano odvojen od trupa i zaobljen, a na unutrašnjoj strani odebljan i ukrašen utisnutim poprečno postavljenim izduženo-ovalnim udubinama. Vanjska strana trupa ukrašena je malo ispod ruba utisnutim razvučenom talasnicom koja je s gornje i donje strane uokvirena utisnutom vodoravnom crtom. Nalazište: ispred pročelja.

5. Inv. br. S 3139. Dio loptolike crnkaste zdjele (tab. XI, 4) s rubom koji je s unutrašnje strane vertikalno odsječen i u sredini lagano užlijebljen. Vanjska je površina malo ispod ruba ukrašena u vodoravnoj liniji nizom koso utisnutih udubina. Vel.: oč. v. 5,5 cm, oč. š. 7,7 cm, deb. 0,6–1,3 cm. – Ulo-mak ušća (tab. XII, 6) od lonca crvenkaste boje. Rub ušća je zaobljen. Vel.:  $1,9 \times 2,2 \times 1,0$  cm. – Dio prema van ispruženog ušća (tab. XII, 9) crvenkaste boje, od lonca. Rub ušća je odvojen od vrata i zaokružen. Vel.:  $2,5 \times 3,4 \times 0,6$  cm. – Dio prema van ispruženog ušća (tab. XII, 8) svijetlocrvenkaste boje, od lonca. Rub je zaobljen. Vel.:  $2,3 \times 3,2 \times 0,5$  cm. – Gornji dio crnkastoga lonca (tab. XII, 10) s kratkim prema van ispruženim ušćem, koga je rub oštro odvojen i polukružno oblikovan. Vel.: oč. v. 5,5 cm. oč. š. 7,5 cm, deb. 0,6 cm. – Tri ulomka od gornjega dijela smeđe posude (tab. XII; 3) sa zašiljenim rubom. Vel.: oč. v. 6,3 cm, oč. š. 5,2 cm, maks. deb. 0,7 cm. – Četiri manja ulomka stijena od tri različite posude. Jedan ulomak je ukrašen u dva reda utisnutom vodoravnom crtom. Nalazište: ispred pročelja.

6. Inv. br. S 3122. Četiri malena ulomka stijena. Nalazište: grob 1, gornji sloj.

7. Inv. br. S 3116. Šesnaest ulomaka crvenkaste čaše (tab. X, 1) sa smeđocrvenkastom košuljicom. Lagano prema van ispruženo ušće je raščla-



njeno, rub je polukružan, a trup loptolikog izgleda. Vel.: prečnik ušća 8,0 cm, oč. v. 9,0 cm, deb. 0,3 cm. Nalazište: grob 1, gornji sloj (trinaest ulomaka) i između sj. zidića groba 1 i j. zida crkve (tri ulomka).

8. Inv. br. S 3115. Devet ulomaka bijeloplave majolike sa stojnom nogom i ljevkastim ušćem. Nalazište: grob 1, gornji sloj (sedam ulomaka) i između sj. zidića groba 1 i j. zida crkve (dva ulomka).

9. Inv. br. S 3134. Četiri ulomka donjega dijela crnkaste zdjele. Vel.: oč. v. 6,0 cm, deb. 0,6–1,0 cm. Nalazište: grob 1, uz zapadni zidić, ispod pokrovnih ploča.

10. Inv. br. S 3128. Pet ulomaka crnkastosmedih stijena. – Ulomak smeđe stijene s utisnutom crtom. Vel.:  $1,8 \times 1,5 \times 0,6$  cm. – Donji dio crnkastosmedeg trupa s odebljanim prijelazom u dno. Vel.: oč. v. 3,0 cm, oč. š. 5,0 cm, deb. 0,9–1,4 cm. – Dio smeđe stijene s ručkom koja je otpala. Vel.:  $3,2 \times 3,6 \times 1,5$  cm. – Ulomak smeđeg ruba ušća od kotlića. Vel.:  $1,6 \times 2,5 \times 1,0$  cm. – Ulomak gornjega dijela crnkaste šolje (tab. XI, 2) sa stanjenim zaobljenim rubom i utisnutom talasnicom na vanjskoj površini. Vel.:  $2,4 \times 2,4 \times 0,6$  cm. – Ulomak lagano prema van ispruženog smeđeg ušća (tab. XII, 5) sa stanjenim zaobljenim rubom. Vel.:  $3,0 \times 3,2 \times 0,3-0,6$  cm. Nalazište: između sj. zidića groba 1 i j. zida crkve.

11. Inv. br. S 3225. Deset ulomaka gornjega dijela crvenog tanjura (tab. X, 2) s narančastom caklinom na vanjskim površinama. Rub je vodoravno zaključen, vanjska površina ukrašena je malo ispod ruba plastičnim rebrom. Vel.: oč. v. 3,4 cm, prečnik ušća 16,0 cm, deb. 0,4 cm. Nalazište: grob 1, gornji sloj (dva ulomka) i između sj. zidića groba 1 i j. zida crkve (osam ulomaka).

12. Inv. br. S 3133. Dio dna s prijelazom u donji dio trupa i tri manja ulomka stijena. Vel.:  $7,0 \times 8,0 \times 0,8$  cm. Nalazište: grob 2, u sipu.

13. Inv. br. S 3136. Četiri ulomka stijena, jedan od neke bikonične posude (vel.:  $4,0 \times 4,0 \times 0,3$  cm). Nalazište: grob 4, u sipu.

14. Inv. br. S 3137. Dio prema van ispruženog crnkastog ušća sa zaobljenim rubom. Vel.:  $2,1 \times 3,0 \times 0,7$  cm. – Dio kratkoga crnkastog ušća s vodoravnim rubom. Vel.:  $1,6 \times 1,5 \times 0,7$  cm. Nalazište: grob 4, u sipu.

15. Inv. br. S 3135. Tri smeđa ulomka stijena. Nalazište: grob 4, iznad pokrovne ploče.

16. Inv. br. S 3138. Deset ulomaka stijena (šest crnkastih i četiri smeđe). – Dva ulomka stijena (tab. X, 5,7), jedan crnkasti i jedan smeđi, s utisnutom talasnicom. – Tri ulomka od dna. Nalazište: istočno od groba 4.

17. Inv. br. S 3240. Dvadeset ulomaka posuđa, među njima petnaest ulomaka (osam crnkastih i sedam smeđocrvenkastih) stijena, dalje ulomak svijetlosmeđe stijene (tab. X, 6) s utisnutom talasnicom (vel.:  $3,5 \times 2,7 \times 0,5$  cm), gornji dio crnkaste zdjele sa stanjenim, lagano zaobljenim rubom (vel.:  $2,2 \times 2,5 \times 0,7$  cm), dva ulomka od gornjega dijela zdjele crnkastosmeđe boje s lagano zaobljenim rubom (vel.:  $3,3 \times 2,8 \times 0,8-1,0$  cm), dio tanjura crvene boje s ovalnim rubom (vel.:  $3,4 \times 2,2 \times 1,0$  cm) i dio zdjele (tab. XII, 1) crnkaste boje s odebljanim ovalnim rubom (vel.:  $3,5 \times 5,2 \times 0,5-0,9$  cm). Nalazište: grob 5, u sipu.

18. Inv. br. S 3236. Veći broj ulomaka posuda. Među njima su i slijedeći: dio dna crnkaste boje s donjim dijelom trupa (vel.: prečnik dna 6,2 cm, oč. v. 10,0 cm, deb. 0,5 cm), četiri ulomka stijena crnkasto-crvene boje s nizom usporedno tekućih vodoravnih lagano plastičnih crta na unutrašnjoj površini, dio drške crvenosmeđe boje (vel.: v. 4,0 cm, deb. 1,5–2,0 cm), tri prema van ispružena smeđa ušća od različitih posuda: jedno (tab. XII, 7) je vodoravno odsječeno, drugo (tab. XII, 4) je jednostavno zaobljeno, a treće (tab. XII, 11) odebljano i zaobljeno, dalje dva ulomka od ušća kotlića (tab. XII, 2) tamno-crvene boje (vel.:  $5,0 \times 4,5 \times 0,5-0,8$  i  $2,8 \times 2,2 \times 0,5-0,8$  cm), odebljano ušće (tab. XII, 14) zdjelice sivo-crne boje i ulomak (tab. X, 3) sivo-crne stijene sa češljastim ukrasom (vel.:  $3,5 \times 2,8 \times 0,4$  cm). Nalazište: grob 6, u sipu.

19a. Inv. br. S 3245. Držak smeđe boje od nekoga kasnoantičkog vrča. Nalazište: grob 7, u sipu.

19b. Inv. br. S 3245. Šesnaest ulomaka stijena (deset crne i šest smeđe boje): Mali ulomak ušća sa zaobljenim rubom. Nalazište: kao 19a.

20. Inv. br. S 3246. Bikonični smeđi lonac (tab. XIII, 1) s lagano prema van ispruženim ušćem koje završava jednostavnim rubom. Prstenasta drška nalazi se u visini najšire periferije. Vel.: v. 13,0 cm, prečnik ušća 12,0 cm, maks. š. v. 15,6/7,0 cm. Nalazište: grob 8, iznad pokrovnih ploča.

21. Inv. br. S 3232. Veći broj ulomaka stijena od posuda crnkaste i smeđe boje, dva ulomka (jedan crnkaste i jedan smeđe boje) s utisnutom dvotračnom talasnicom između dvotračnih crta (tab. X, 4) odn. samom talasnicom i sedam ulomaka od tri tanjura (tab. XII, 12, 13), jedne šoljice (tab. XI, 3) s utisnutom talasnicom i jednog kotlića smeđe boje. Nalazište: grob 8, u sipu.

22a. Inv. br. S 3231. Dio drške od fajanse. Nalazište: južno od grobljanskog suhozida.

22b. Inv. br. S 3231. Dva ulomka ušća od kotlića i donji dio trupa crnkaste boje. Nalazište: kao 22a.

23. Inv. br. S 3260. Gornji dio jedva primjetno bikoničnog lonca (tab. XIII, 2) crnkaste boje. Ušće s čunjasto odsječenim rubom ispruženo je prema van, rame je ukrašeno utisnutom nepravilnom talasnicom. Lonac je izrađen na lončarskom kolu, a na unutrašnjim površinama stijena vidljivi su tragovi ručnog modeliranja. Vel.: prečnik ušća 15,5 cm, oč. v. 9,0 cm. Nalazište: sonda 10 m ispred pročelja.

24. Inv. br. S 3261. Dvadeset i tri ulomka posuda, među kojima dio prema van ispruženog ušća lonca (tab. XIV, 3) s čunjasto odsječenim rubom i utisnutom pravilnom talasnicom na ramenu (vel.:  $4,5 \times 5,1 \times 0,7$  cm), gornji dio tanjura s lagano urezanom talasnicom (tab. XIV, 1) na unutrašnjim površinama stijena (vel.:  $4,2 \times 3,5 \times 0,7$  cm), osam ulomaka stijena s utisnutom talasnicom (tab. XIV, 2, 4, 5) i trinaest ulomaka ušća s različito oblikovanim rubom (čunjasto odsječenim, vodoravnim, šiljastim, zaokruženim, ovalno odebljanim s neposrednim prijelazom u vrat i ovalno odebljanim i odvojenim od vrata). Ulomci su crnkaste i smeđe boje. Nalazište: sonda 10 m ispred pročelja.

25. Inv. br. S 2927. Donji dio uljenice (tab. VII, 4) smeđe boje s plastičnim žigom u vidu viljuške na vanjskoj površini. Vel.: oč. v. 2,5 cm, š. 5,8 cm, oč. duž. 6,5 cm.

### III. ANALIZA ISTRAŽENIH SPOMENIKA

#### 1. Tipologija i problematika

Trobrodna bazilika i grobljanska crkva pripadaju tipu sakralnih građevina s ravnim začeljem i troapsidalnim svetištem, tj. sa svetištem koga su apside ucrtane u ravno začelje i prema tome vidljive samo s unutarnje strane. Spomenute su im karakteristike zajedničke, a određene značajne razlike koje postoje između jedne i druge građevine rezultat su njihove različite funkcije. Trobrodna bazilika bila je seoska, a sv. Šimun grobljanska crkva, pa je prva veća i zbog toga bazilikalno komponirana, a druga manja, s jednostavnom dvoranom i troapsidalnim svetištem. Kod trobrodne bazilike su apside u tlocrtu pačetvorinaste, a prijelaz u polukupole izveden je pomoću ugaonih trompica, dok su kod grobljanske crkve apside u uglavima zaokružene, čime je otpala i potreba po ugaonim trompicama.

Treba odmah spomenuti da je došlo do istraživanja sakralnih građevina u Guranu (kao i slijedećih srodnih spomenika ranosrednjovjekovne sakralne arhitekture u Istri: sv. Josip u Peroju, sv. Foška kod Peroja, Mala Gospa kod Bala i djelomično sv. Fuma kod Rovinja; u planu je još iskopavanje na području sv. Sofije u Dvogradu) baš zbog njihova prije spomenute osnovne karakteristike. Naime, u zadnje vrijeme bilo je iskopano i analizirano na područjima sjeveroistočno, sjeverno i sjeverozapadno od Istre više srodnih spomenika, pa su u vezi s time u stručnoj literaturi ponovo načeta mnoga zanimljiva pitanja o izvoru i vremenu troapsidalnih svetišta, o genezi sakralnih građevina s ravnim začeljem i ucrtanim apsidama i o područjima njihova pojavljivanja.

Najprije su mađarski arheolozi u god. 1947. iskopali na području Pribinovog Blatograda god. 850. posvećenu crkvu sv. Ivana Krstitelja, koja je bila, prema uvjerljivoj argumentaciji T. Bogyaya, izgrađena na poč. IX st. Crkva je trobrodna, začelje je ravno, apside s unutrašnje strane izduženo polukružne. Uzdužni i pročelni zid bili su s vanjske i unutrašnje strane raščlanjeni lezenama.<sup>13</sup>

God. 1948. istražena je prvobitno (oko god. 700 ?) trobrodna crkva sv. Martina u Linzu. God. 799. pretvorena je trobrodna bazilika u pačetvorinastu dvoransku crkvu s nišama na unutrašnjim stranama uzdužnih zidova i troapsidalnim svetištem (možda se javljaju umjesto apsida tri u tlocrtu pačetvorinaste niše, kao u crkvi sv. Benedikta u Mallesu – južna Tirolska, koja je bila izgrađena u IX st.<sup>14</sup>).<sup>15</sup>

<sup>13</sup> A. Cz. Sos, Wykopiska w Zalavar. *Slavia Antiqua*, t. VII, Poznan 1960, str. 255 (navodi i ostalu stariju literaturu).

<sup>14</sup> S. Steinmann-Brodbeck, *Herkunft und Verbreitung des Dreiapsidenchores*. *Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte*, Bd. I, 1939, Hf. 2, str. 82, nap. 95 i sl. 6.

<sup>15</sup> F. Juraschek-W. Jenny, *Die Mart'nskirche in Linz*. Linz 1949.

Nekako istovremeno (god. 1948) iskopana je u Oosterbeeku kod Arnhema (Holandija) u X st. datirana izduženo pačetvorinasta dvoranska crkva s tri polukružne ucrtane apside u kornom dijelu građevine.<sup>16</sup>

Od god. 1950. teku radovi na proučavanju jednog od najzanimljivih spomenika langobardske sakralne arhitekture: oratorija sv. Marije »in Valle« u Čedadu (Cividale). U suštini je građevina, koju stavlja E. Dyggve i većina ostalih stručnjaka u VIII st., redukcija specifično centralnog tipa s uzdignutom i nadsvođenom (križni svod od polukružnih sekcija) dvoranom koja podsjeća u tlocrtu na grčki križ sa zakržljanim krakovima (prototip treba tražiti u mauzoleju Galle Placidije u Ravenni, mauzoleju kod bazilike Marije Formoze u Puli itd.) i lagano uzvišenim troapsidalnim svetištem za koje su karakteristični apsidalni lukovi, bačvasti svodovi i ravno začelje.<sup>17</sup>

Budući da je glavni zadatak ovoga članka datiranje spomenika sakralne arhitekture u Guranu, što je od osnovne važnosti za njihovo uklapanje u seriju ostalih spomenika s ucrtanim apsidama (bilo da je riječ o trobrodnom ili dvoranskim građevinama), neću ovdje iznositi sve što je do danas utvrdila nauka o spomenicima spomenutog tipa (osobito s obzirom na vrijeme i područja njihovog pojavljivanja).<sup>18</sup> Ovdje bih prije prijelaza na njihovo datiranje želio samo istaknuti neke činjenice:

1. trobrodne i dvoranske građevine, koje završavaju s tri ucrtane apside, javljaju se najprije (u prvoj pol. VI st.) na području Sirije,<sup>19</sup> Palestine,<sup>20</sup> Sinaja<sup>21</sup> i Egipta;<sup>22</sup>

2. najstariji, a ujedno u vrijeme njegove izgradnje i jedini do sada poznati spomenik sakralne arhitekture spomenutog tipa na područjima sjev. od Sredozemnog mora, jest starokršćanska dvoranska građevina s dvoapsidalnim svetištem u Dikovači kod Imotskog (Dalmacija);<sup>23</sup>

3. u razdoblju ranog srednjeg vijeka izdvajaju se na područjima sjev. od Sredozemnog mora ove teritorijalne grupe spomenika sakralne arhitekture s ucrtanim apsidama: trobrodne građevine s troapsidalnim svetištem u Asturiji (Španjolska), koje su datirane u IX i na početak X st.<sup>24</sup> i dvoranske odn. trobrodne građevine s troapsidalnim svetištem (dvoapsidalno svetište u crkvi

<sup>16</sup> P. Glazema, *Bodenforschungen nach dem Kriege in mittelalterlichen Kirchen in den Niederlande, Dreiländertagung für Frühmittelalterforschung*. Linz 1950, str. 18; J. Hawrot, *Geneza formy kościoła Sw. Wojciecha w Krakowie a problem pastoforiów w Polsce*. Księgi kuczei Władysława Podlasy, str. 217, rys. 9; 44.

<sup>17</sup> G. Marioni-C. Mutinelli, *Guida storico-artistica di Cividale*, Udine 1958, str. 132 sl. (s ostalom starijom literaturom).

<sup>18</sup> Opširnije ću o tome raspravljati u radnji o spomenicima ranosrednjovjekovne sakralne arhitekture s ucrtanim apsidama u Istri.

<sup>19</sup> S. Steinmann-Brodbeck, n. dj. str. 66-68; T. Bogyay, *Mosapurc und Zalavar. Südostforschungen XIV/2*, München 1955, str. 363-364 (s ostalom literaturom, u prvom redu knjigom J. Lassusa, *Sanctuaires chrétiens de Syrie*, Paris 1947); M. Salmi, *M'scellanea preromanica*. Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, Atti del 1<sup>o</sup> Congresso internazionale di studi longobardi, Spoleto 1952, str. 481 (fig. K).

<sup>20</sup> J. W. Croowfort, *Early Churches in Palestina*. Oxford 1941, str. 68 sl. 1.

<sup>21</sup> Th. Wiegand, *Sinai*. Berlin-Leipzig 1920, str. 76-82.

<sup>22</sup> S. Steinmann-Brodbeck, n. dj. str. 69-70; M. Salmi, n. dj. str. 481 (fig. H).

<sup>23</sup> D. Sergijevski, *Plan der frühchristlichen Basiliken Bosniens*. Akten des XI. Int. Byz. Kongress 1958, München 1960, str. 565, sl. 37 na str. 564.

<sup>24</sup> H. Schlunk, *Ars Hispaniae*, vol. II, Madrid 1947, str. 379.

Male Gospe kod Bala je izuzetak) u Istri. Istarskoj grupi mogli bismo priključiti i već opisane građevine u Furlaniji, j. Tirolu i Donjoj Panoniji;

4. u razdoblju ranoga srednjeg vijeka javljaju se na područjima sjev. od Sredozemnog mora još neki izolirani spomenici sakralne arhitekture s ucrtanim apsidama i to: u Rimu trobrodna bazilika sv. Marije »in Cosmedin« iz druge pol. VIII st.,<sup>25</sup> u j. Njemačkoj trobrodna bazilika sv. Petra i Pavla u Reichenau iz poč. IX st.,<sup>26</sup> u sjeverozapadnoj Francuskoj trobrodna crkva sv. Martina kod Toursa iz IX st.<sup>27</sup> Zatim već spomenuta dvoranska crkva u Hollandiji i crkva sv. Martina u Linzu i, na kraju, još dvoranska crkva II (sv. Marija) u Zillisu u ist. Švicarskoj iz VIII st. (tu se javlja još niz dvoranskih građevina s troapsidalnim svetištem, ali su polukružne apside izbočene);<sup>28</sup>

5. porijeklo ucrtanih apsida treba tražiti u kasnoantičkoj profanoj arhitekturi,<sup>29</sup> dok je troapsidalno svetište kod trobrodnih građevina najvjerojatnije samo logična posljedica njihove trobrodnosti, a kod dvoranskih građevina rezultat liturgičkih zahtjeva, tj. uvođenja pastoforija.<sup>30</sup>

## 2. Kronologija

Bazilika i grobljanska crkva pripadaju naselju Guran koje se u pisanim povijesnim izvorima spominje prvi put god. 1150, iako idu njegovi počeci u V, VI st. Naime, pojava veoma brojnih naselja zbijenog tipa u južnoj Istri i uz čitav obalni pojas na izmaku antike u tijesnoj je vezi s odumiranjem antičke latifundije i oblikovanjem novih kolonatskih odnosa u poljoprivredi. Pretvaranjem robova u novi razred poluslobodnih i slobodnih kolona sa sitnim individualnim gazdinstvima nastaje i potreba po drukčijem tipu stambenih i privrednih građevina i po međusobnom udruživanju, što se odražuje u nastajanju većih i manjih sela zbijenog tipa s malenim stambenim i privrednim zgradama pojedinih porodica, obrtničkim radionicama (lončari i kovači), seoskom uljarom, bunarima, seoskim grobljem i sakralnim građevinama: crkvama. Većina novih naselja, a o tome svjedoče brojni arheološki nalazi, nastaje u neposrednoj blizini napuštenih antičkih seoskih dvorova. Njihovi stanovnici još dugo upotrebljavaju neke njihove uređaje (uljare u adaptiranom obliku i cisterne), dok im je kamena građa služila u građevne svrhe.<sup>31</sup> Da je i naselje Guran nastalo u blizini ili na ruševinama nekog antičkog seoskog dvora s pri-

<sup>25</sup> G. B. Giovenale, *La basilica di S. Maria in Cosmedin*. Roma 1927.

<sup>26</sup> D. Derczeny, *L'église de Pribina a Zalavar, Études Slaves et Roumaines*. Budapest 1948, T. I, 2, str. 90, tab. I, 9.

<sup>27</sup> Isto.

<sup>28</sup> *Die Schweiz im Frühmittelalter, Repertorium der Ur-und Frühgeschichte der Schweiz*, Hf. 5, Basel 1959, str. 35.

<sup>29</sup> U Dalmaciji u podrumskim prostorijama Dioklecijanove palače (Urbs, Split 1957, str. 53), na području Rajne u kasnoantičkom dvoru u Konzu (Germania 39, Hf. 1/2, 1971, str. 205, sl. 1), na Siciliji carska vila kod Piazza Armerina (G. V. Gentili, *La villa Imperiale di Piazza Armerina, Itinerari dei Musei e Gallerie d'Italia*, Nr. 87, Roma 1956, prostorija 12 u tlocrtu), u Egiptu u starokršćanskoj bazilici (III-V. st.) u Hermopolis Magna (Jahrbuch des RGZM in Mainz, Jhg. VII, 1960, str. 203, sl. 2) itd.

<sup>30</sup> T. Bogyay, n. dj. str. 364.

<sup>31</sup> Š. Mlakar, *Muzejsko-konzervatorski radovi na otočju Brioni. Muzeji 11-12, Zagreb 1956-1957, str. 22-25 (Brioni, Kastum) i str. 25-26 (Barbariga, uljara)*.

vrednim prostorijama za tiještenje ulja i grožda, svjedoče u toku iskopavanja nađene i već opisane antičke spolije. A da nismo daleko od antike, i da pripadaju kako naručilac tako i izvodioci radova staroromanskom stanovništvu koje je, usprkos značajnim promjenama u društvenim odnosima i ideologiji, još uvijek snažno povezano s antičkim tradicijama, dokazuju kontinuitet u građevnoj tehnici, neki od nađenih dijelova kamenog crkvenog pokućstva i arhitektonske dekoracije i dio iskopane sitne arheološke građe.

Podovi od spika složenih u cik-cak liniji, tj. u vidu uzorka riblje kosti (opus spicatum) i od pravilno klesanih pačetvornih ploča od vapnenca, obična su pojava u Istri u mnogim prostorijama antičkih zdanja.<sup>32</sup> Graditelji starokršćanskih i ranosrednjovjekovnih sakralnih građevina služe se kod popločivanja u gradovima (civitates) i utvrđenim naseljima (castella) pretežno mozaikalnim kockicama,<sup>33</sup> a u manjim naseljima južne Istre i mnogo jednostavnijim, jeftinijim a svejedno dosta efektnim podovima od spika, koje su katkada kombinirane s pačetvornim kamenim pločama. Uz trobrodnu baziliku u Guranu poznati su dosada iz stručne literature takvi podovi još u slijedećim spomenicima ranosrednjovjekovne sakralne arhitekture: u dvoranskoj crkvi sv. Lovre s troapsidalnim svetištem, kod seoskog dvora de Marchi kod Šijane,<sup>34</sup> u trobrodnoj bazilici s tri izbočene polukružne apside u Banjolama kod Vodnjana<sup>35</sup> i u prvoj građevnoj fazi crkve sv. Martina u Midnjanu kod Vodnjana.<sup>36</sup> Građa za izradu podova dobivena je u napuštenim antičkim zdanjima, a u slučaju nestašice pristupilo se izradi kamenih spika. Velika je šteta što se ne može nijedan od navedenih spomenika tačnije datirati. Još najviše elemenata za dataciju pruža crkva sv. Lovre, koju je moguće datirati u VI, VII st. jer je njezino svetište građeno, što se tlocrtne koncepcije tiče, pod utjecajem istih faktora kao svetište Eufrazijeve bazilike u Poreču<sup>37</sup> (nadenno kameno crkveno pokućstvo pripada kraju VIII st., ali ono je najvjerojatnije postavljeno u crkvu u vrijeme sveopće radikalne izmjene crkvenog pokućstva i nekih dijelova arhitektonske dekoracije). U Midnjanu još nije došlo do sistematskoga iskopavanja, pa se može na osnovi izvršenog sondiranja samo pretpostaviti da je ranoromanička crkva izgrađena na ruševinama nekog starijeg sakralnog objekta. U Banjolama svjedoče neke pojedinosti (kao mozaikalni pod ispod poda od spika u prostoriji N, starokršćanski kapitel od vapnenca i jedan mali starokršćanski kapitel od mramora)<sup>38</sup>

<sup>32</sup> A. Gnirs, *Istrische Beispiele für Formen der antik-römische villa rustica*. Jahrbuch für Altertumskunde, Bd. II, Wien 1908, str. 127-128 (Radeka), str. 132, sl. 5 (Šijana), str. 135, sl. 7 i str. 138, sl. 13 (Brioni).

<sup>33</sup> B. Marušić, *Istra u ranom srednjem vijeku*. Pula 1960 (vidi popis literature).

<sup>34</sup> B. Marušić, *Djelatnost srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli 1947-1955*. Starohrvatska prosvjeta sv. 6, Zagreb 1958, str. 219.

<sup>35</sup> D. Rismondo, *La primitiva chiesa di S. Michele di Bagnole presso Dignano*. Aem vol. XXIV, Poreč 1908, tlocrt na str. 356, str. 357 i 360; W. Gerber, *Altechristliche Kultbauten Istriens und Dalmatiens*. Dresden 1912, str. 74.

<sup>36</sup> B. Marušić, *Djelatnost srednjovjekovnog odjela Arheološkog muzeja Istre u Puli 1956-1958*. Starohrvatska prosvjeta sv. 8, Zagreb (u tisku).

<sup>37</sup> B. Marušić, n. dj. (*Djelatnost... 1947-1955*) str. 219; isti podni tlocrt svetišta ima i druga građevna faza trobrodne bazilike sv. Petra u Zenevi iz VII. st. (J. Hubert, *Les églises rotondes Oriental*. Akten zum III. Int. Kongress für Frühmittelalterforschung 1951, Lausanne 1954, str. 274 i str. 297).

<sup>38</sup> D. Rismondo, n. nj. str. 361 (mozaikalni pod), str. 365 i sl. 8 (kapitel iz V st.).

da pripada najstarija građevna faza V st.<sup>39</sup> Kad je došlo do postavljanja novog pločnika, pripadaju li tri izbočene polukružne apside koje se ne dodiruju prvoj građevnoj fazi<sup>40</sup> ili karolinškom razdoblju, to su pitanja na koja je teško odgovoriti bez revizije Rismondovog iskopavanja na ovom nalazištu, koje je dalo uz već spomenute kamene spomenike, i značajan broj predromaničkih i veoma kvalitetnih ranoromaničkih kamenih spomenika. Revizija Mirabellinog iskopavanja u Guranu pokazala je da trobrodna bazilika nije promijenila svoga oblika u čitavom svom postojanju, pa se može prema tome vrijeme izgradnje objekta staviti u ono razdoblje kome pripada u pomanjkanju natpisne građe prema stilskim karakteristikama najstarije kameno crkveno pokućstvo i arhitektonska dekoracija, a to su prozorski kapitel A 16 (tab. I, 3) i pregradna ploča A 1 (tab. I, 1). Kapitel pripada stilski V st.; sličan je nađen na području sjeverne bazilike iz V st. u Nezakeiju<sup>41</sup> i u crkvi sv. Hermagora kod Pule,<sup>42</sup> koja ide na kraj V st.<sup>43</sup> Pregradnu ploču stavljaju u VI st. prije svega okvirna profilacija u vidu zuba od pile,<sup>44</sup> a uz to i grčki križ s proširenim i konveksno zatvornim krakovima i stiliziranom rozetom na njihovom spoju.<sup>45</sup> Na prvi pogled začuđuje vremenski razmak između kapitela i ploče, ali već na drugim nalazištima iz VI st. primijećeno je da lokalne klesarske radionice i u VI st. uz nove motive i uzorke izrađuju svoje proizvode i u tradicionalnim kasnoantičkim oblicima.<sup>46</sup> Zato stavljam kapitel u isto vrijeme kao ploču koja datira izgradnju bazilike u VI st., što potvrđuju i ulomci staklenog suda C 1 u oltarnom grobu;<sup>47</sup> slični su nađeni na području jedno-brodne crkvice sv. Elizeja kod Fažane (druga pol. VI st.), ranosrednjovjekovnoga groblja u Čelegi kod Novigrada (pol. VII st.) i ranosrednjovjekovnoga groblja na Mejici kod Buzeta (VII, VIII st.)<sup>48</sup>

<sup>39</sup> W. Gerber, n. dj. str. 74 (spominje dvije građevne faze!); A. Gnirs, Frühe christliche Kultanlagen im südlichen Istrien, Jahrbuch des Kunsthist. Institutes der K. K. Z. K. Heft I-IV, Wien 1911, str. 3 (Beiblatt).

<sup>40</sup> Sličan tlocrt apsidalnog dijela ima bazilika iz pol. IV st. u Capui (Atti del III. Congresso inter. di Archeologia Christiana, Ravenna 1932, Roma 1933, str. 205, sl. 1) i memorijalna građevina specifično centralnog tipa na otoku sv. Katarine u puljskom zaljevu, koja ide u VI st. (A. Gnirs, Forschungen in Istrien, Jahreshefte des Ö. A. I., Bd. XIV, 1911, Beiblatt, str. 193, sl. 114).

<sup>41</sup> A. Puschi, Nesazio. Aem vol. XXX, Poreč 1914, str. 6, sl. 2.

<sup>42</sup> A. Gnirs, La basilica ed il reliquiano d'avorio di Samagher presso Pola. Aem, vol. XXIV, Poreč 1908, sl. 12.

<sup>43</sup> R. Egger, Der heilige Hermagoras. Klagenfurt (Celovec) 1948, str. 62.

<sup>44</sup> C. Ceccheli, I monumenti del Friuli dal sec. IV al sec. XI Milano-Roma 1942, str. 65.

<sup>45</sup> G. Bovini, Sarcofagi paleocristiani di Ravenna. Città del Vaticano 1954, str. 69, sl. 57 (stilizirane rozete na sarkofagu biskupa Ursicina iz pol. VI st.); A. Gnirs, Baudenkmale aus der Zeit östromischen Herrschaft auf der Insel Brioni-grande, Jahrbuch für Altertumskunde, Bd. V, 1911, str. 87, sl. 15.

<sup>46</sup> B. Marušić, n. dj. (Istra), str. 13.

<sup>47</sup> Ukoliko su bili u svakoj apsidi oltari postavljeni istovremeno s izgradnjom bazilike, može se njezina datacija suziti na drugu pol. VI st., jer se tri oltara javljaju prvi put u sjevernojadranskom području i u sjevernoj Italiji u Eufrazijevoj bazilici u Poreču (P. Verzzone, L'architettura religiosa dell'alto medio evo nell'Italia Settentrionale. Milano 1942, str. 165).

<sup>48</sup> B. Marušić, Kratak doprinos proučavanju kontinuiteta između kasne antike i ranoga srednjeg vijeka itd. Jadranski Zbornik, god. III, Rijeka-Pula 1958, tab. I, 1; tab. V, 8; B. Marušić, Zgodnjesrednjeveško grobišče v Čelegi pri Novem gradu v Istri. Arheološki Vestnik SAZU, IX-X, 3-4, Ljubljana 1958-1959, tab. II, 6, 7; tab. VIII, 6, 7, 10; B. Marušić, Ranosrednjovjekovno groblje na Mejici kod Buzeta (u rukopisu).

Značajan dopunski elemenat za određivanje vremena izgradnje trobrodne bazilike pružaju još opisani sistem stijena u guranskoj bazilici i uspoređivanje s ostalim jednako izgrađenim sakralnim objektima na području Istre.

Sistem stijena s pilastarskim lukovima (Sedlmayerov I B<sup>49</sup>) i kontrastima između gornjega svijetloga i donjega tamnog područja (vjerojatno je da su se nalazili iznad svakog pilastrovog luka relativno široki izduženo polukružni prozori, dok su uzdužno perimetralni zidovi bili bez prozora ili su imali veoma uske prozore: vidi ulomak A 20 na tab. I, 7) nije igrao u IV st. neke naročite uloge, a u V st. se javlja, iako ne baš često, u gornjoj Italiji i u sjevernoj Africi, a nakon toga dobiva na značenju tek u karolinškom i pokarolinškom razdoblju.<sup>50</sup> Od običnog sistema I B, porijeklo koga treba tražiti u rimskoj profanoj arhitekturi (vodovodi, mostovi, amfiteatri, trijemi itd.)<sup>51</sup> razlikuje se sistem I B sir. sa širokim pilastrima i širokim rasponima, koji se upotrebljava u Siriji u velikoj mjeri oko god. 500<sup>52</sup> i kome pripadaju i stijene guranske bazilike. U Istri se javlja sistem I B sir. još na slijedećim spomenicima ranosrednjovjekovne sakralne arhitekture: u trobrodnoj bazilici sv. Kvirina kod Vodnjana, za koju su značajne tri izbočene polukružne apside,<sup>53</sup> u sv. Tomi kod Rovinja, građevini križnog tipa (?) s tri izvana poligonalne apside<sup>54</sup> i u trobrodnoj Marijinoj bazilici u Starom Milju, koja je u tlocrtu pačetvorinasta, dok su apside ucrtane (srednja je natkrivena konhom, bočne bačvastim svodovima).<sup>55</sup> Ostale poznate trobrodne kasnoantičke i ranosrednjovjekovne sakralne građevine u Istri upotrebljavaju dekorativniji sistem stupova s arkadama (Pula, Poreč, Trst, Banjole kod Vodnjana, Bale, Galizana, Betika kod Barbarige i Rogatica). Dok je moguće sv. Tomu datirati po poligonalnim apsidama u drugu pol. VI st., vrijeme je izgradnje sv. Kvirina i Marijine bazilike teže odrediti.<sup>56, 55</sup> Mislim da pripada i sv. Kvirin VI st.; na ovu hipotezu upućuje dio vapnenaste prozorske rešetke s izduženo polukružnim rupama (što je tipično za V st. i kao retardacija još za VI st.), koji je kao spolija uzidan na začelju današnje crkve i koji je morao pripadati prvobitnoj građevini.

Na isti način kao guranska bazilika izgrađene su na tlu Istre već spomenuta Marijina bazilika u Starom Milju i sv. Foška (prvobitno sv. Anastazija?) kod Peroja. Dok je bila Marijina bazilika u zadnje vrijeme predmet proučavanja talijanskih stručnjaka koji će uskoro objaviti dobivene rezultate,<sup>57</sup> manja je

<sup>49</sup> H. Sedlmayer, *Spätantike Wandsysteme*, München 1958, str. 24–25.

<sup>50</sup> Isto, str. 28–29.

<sup>51</sup> Isto, str. 27.

<sup>52</sup> Isto, str. 28–29.

<sup>53</sup> A. Gnirs, *Grundrissformen istrischer Kirchen aus den Frühmittelalter*, Jahrbuch des Kunsthinst. Instit. der K. K. Z. K. Wien 1914, str. 56 (Beiblatt); A. Mohorovićić, *Problem tipološke klasifikacije objekata srednjovjekovne arhitekture na području Istre i Kvarnera*. Ljetopis JAZU knj. 62, Zagreb 1957, str. 510.

<sup>54</sup> A. Mohorovićić, n. dj. str. 496, tab. 16, sl. 14.

<sup>55</sup> F. Semi, *L'arte in Istria*, Pula 1937, str. 97–98.

<sup>56</sup> A. Gnirs (n. dj.) datira građevinu u VII–VIII st., M. Mirabella Roberti (*La chiesa e le mura di S. Lorenzo di Pasenatico*, Atti del II<sup>o</sup> Convegno per lo studio dell'arte dell'alto medio evo. Torino 1953, str. 96) u IX st., A. Mohorovićić (n. dj.) u prijelazno predromaničko-romaničko razdoblje.

<sup>57</sup> Prema ljubaznom podatku dr L. Ruaro-Lonzari, konzervatorke Gradskoga muzeja u Trstu prilikom mog boravka u Trstu u listopadu 1961. god.



sonda 1957. god. pokazala da je u razdoblju romanike djelomično u visinskim relacijama promijenjena građevina sv. Foške bila podignuta negdje na izmaku VI st.: ispred pročelja iskopan je zidani grob s poklopnim pločama na dvije vode, a u samoj crkvi nađene su u srpnju 1956. god. dvije pregradne ploče s okvirnom profilacijom u vidu zuba od pile.<sup>58</sup>

Prema tome može se na osnovi izvedene analize u toku iskopavanja dobivenih elemenata i izvršenog uspoređivanja s dosada poznatim spomenicima ranosrednjovjekovne sakralne arhitekture, skulpture, arhitektonske dekoracije i sitne arheološke građe označiti trobrodna bazilika u Guranu kao objekt koji je bio podignut u VI st. i u kome se očituju uz snažno djelovanje lokalnih antičkih i kasnoantičkih tradicija i novi utjecaji (tlocrtna zasnova, sistem stijena i trompice), kojima treba tražiti porijeklo na područjima Bliskoga Istoka.

Trobrodna bazilika bila je u upotrebi sve do XIV st., o čemu svjedoči god. 1936. nađeni kameni srednjovjekovni grb.<sup>58a</sup> Na prijelazu iz VIII i IX st. došlo je do značajne obnove i dopune crkvenog pokućstva (tab. I, 6; tab. II, 1-6 i tab. III) i do obnove arhitektonske dekoracije (tab. I, 8, 9). Uz uobičajene ukrasne motive pleterne skulpture (troprutaste talasnice, ovali, rombi, trake itd.) treba istaknuti još pojavu dvoprutastih i troprutastih traka na istovremenim (!) pregradnim pločama ambona.

Grobljanska crkva sv. Šimuna ide po sitnoj arheološkoj građi (dijelovi i ulomci zemljanog suda), koja je bila nađena u sondi oko 10 m zapadno od pročelja (tab. XIII, 2, XIV), u prva stoljeća ranoga srednjeg vijeka (VI-VIII st.).<sup>59</sup> Već u opisnom dijelu članka spomenuto je da je bila kvaliteta upotrebljavanog malternog veziva slabija nego u trobrodnoj bazilici i da u toku gradnje nije bila posvećena neka naročita pažnja na pravilan izgled objekta (devijacija srednje i još više južne apside i glavnog ulaza od uzdužne osi, nepravilnija struktura zidova - sl. 11 i pločnik od nepravilnih ploča - sl. 12), iz čega slijedi da nije bila podignuta istovremeno s trobrodnom bazilikom i da je svakako nešto mlađa od trobrodne bazilike. *Terminus ante quem* može se još najbolje odrediti prema obliku apsidalnih prozora koji se razlikuju od poznatih apsidalnih prozora manjih sakralnih građevina iz VI st. (Pula, Velika Gospa, Fažana, sv. Elizej itd.) po tome što se lagano suzuju od unutrašnje prema vanjskoj strani, dok su s obzirom na veličinu ipak njima slični.<sup>60</sup> Navedene pojedinosti stavljaju prozore u VII st.,<sup>61</sup> a nađeni dijelovi

<sup>58</sup> B. Marušić, n. dj. (Stenska slika) str. 135.

<sup>58a</sup> M. Mirabella R., n. dj. (AeM), str. 240.

<sup>59</sup> Usporedi sa zemljanim posudom iz Vrsara i Nezakejca (B. Marušić, Staroslovanske in neke zgodnesrednjeveške najdbe v Istri. Arheološki Vestnik SAZU VI/1, Ljubljana 1955, tab. VII, VIII), crkvice sv. Mikule u Puli i u Banjolama kod Pule (B. Marušić, Dva spomenika zgodnesrednjeveške arhitekture iz južne Istre. Arheološki Vestnik SAZU, VII/1-2, Ljubljana 1956, tab. II, tab. III, 1-4, tab. V, tab. VI), spilje Cingarele (B. Bačić, Arheološko iskopavanje spilje Cingarele kod Momjana, Jadranski zbornik god. I, Rijeka-Pula 1956, tab. IX-XII) i Čelege (B. Marušić, n. dj. Zgodnesrednjeveško grobišče, tab. I, 3-8, tab. II, 1, 2, tab. VI, 1, tab. VII i tab. VIII, 1-5).

<sup>60</sup> Za sv. Elizeja vidi u B. Marušić, n. dj. (Kratak doprinos), tlocrt na str. 342 i tab. VIII, sl. 2.

<sup>61</sup> P. Verzone, n. dj. str. 102 (S. Michele in Acervoli, iz VII st.), str. 114 (Ventimiglia, iz druge pol. VIII st.).

omogućuju možda još tačniju dataciju. Naime, ulomci A 10, 11 (tab. VI, 3, 4) sa simetrično raspoređenim okruglim perforacijama i uzdužnim i poprečnim letvicama nadovezuju se na prozorske rešetke iz druge pol. VI st. (Pula, Marija Formosa, sv. Mikula i Velika Gospa)<sup>62</sup> s jednako raspoređenim letvicama i velikim pačetrovinaštim perforacijama, a ukras koncentričnih krugova zaobljenog presjeka na prozorskoj rešetki A 11 ukazuje već na početak pred-faznog razdoblja pleterne skulpture i stavlja time izgradnju grobljanske crkve u vrijeme oko god. 700. Tom razdoblju odgovarala bi i pregrada s drvenim pregradnim pločama i pregradnim pilastrom A 1 s uklesanim latinskim križem raširenih krakova; sličan križ nalazi se na vapnenastom poklopcu sarkofaga koji je bio nađen u narteksu crkvice sv. Lucije (građevina iz druge pol. VI st.) u Val Sudīgi kod Galizane i koji stavlja jednostavni nadgrobni natpis u rustičnoj kapitali (MEMORIAM HONORATI) i staklene perle, nađene u sarkofagu, u VII st.<sup>63</sup> Da je moguće spomenute uklesane latinske križeve datirati još u vrijeme oko god. 700,<sup>64</sup> dokazuju slični križevi na dva natpisna dijela katedre nadbiskupa Damjana († 705) u apsidi sv. Apollinara in Classe kod Ravene.<sup>65</sup>

Vrijeme oko god. 700. treba uzeti kao *terminus ante quem* je izgrađena grobljanska crkva (sasvim je moguće da je prozorska rešetka A 11 s koncentričnim krugovima zamijenila neku stariju prozorsku rešetku bez spomenutoga ukrasa, tj. prozorsku rešetku poput A 10), jer dopušta dio iskopane sitne arheološke građe (dršci staklenih vrčeva D 1 – tab. IX, 3 i D 14, koji su nađeni ispod pločnika I odn. izvan perimetralnog suhozida groblja, dvo-djelni želj. okov kopče C 9 i ulomci manufakturnoga zemljanog suđa E 7 i E 11 iz groba 1 kao i ulomci stijena zemljane posude s nizom usporedno tekućih vodoravnih lagano plastičnih crta na unutrašnjim površinama<sup>66</sup> i raniju dataciju za koju bi bio dan *terminus post quem* s krajem VI st.

### 3. Zaključak

Na osnovi prikazane tipologije i problematike i izvršenog datiranja istraživanih objekata mogu se postaviti slijedeći zaključci:

1. datacija trobrodne bazilike u VI st. i grobljanske crkve sv. Šimuna u vrijeme između kraja VI i kraja VII st. pokazuje da se javlja na području Istre tip sakralnih građevina s ucrtanim apsidama malo iza vremena kada dolazi do izgradnje objekata jednake tlocrtne koncepcije na području Bliskoga

<sup>62</sup> B. Marušić, n. dj. (Dva spomenika) tab. I, 8; A. Morassi, La Chiesa di Santa Maria Formosa itd. Bollettino d'arte, A. IV, vol. I, Roma 1924, str. 11 sl., vidi presjeke.

<sup>63</sup> A. Gnirs, n. dj. (Frühe christliche Kultanlagen) str. 22–23, sl. 18 na str. 14.

<sup>64</sup> U Gradu (krstionica kod sv. Eufemije) datirani su na početak VI st. (G. Brusin–L. P. Zovatto, Monumenti paleocristiani di Aquileia e di Grado. Udine 1957, str. 409, sl. 8 na str. 407).

<sup>65</sup> M. Mazzotti, La basilica Sant'Appolinare in Classe, Studi di antichità cristiane XXI, Vaticano 1954, str. 221, sl. 82–83.

<sup>66</sup> Slično zemljano posude s plastičnim crtama na unutrašnjim površinama stijena iskopano je u Rogatici (opć. Pula) i Rogočani (opć. Labin), nalazištima iz razdoblja malo prije dolaska Slavena u Istru (neobjavljeno).



Sl. 2



Sl. 3



Sl. 4

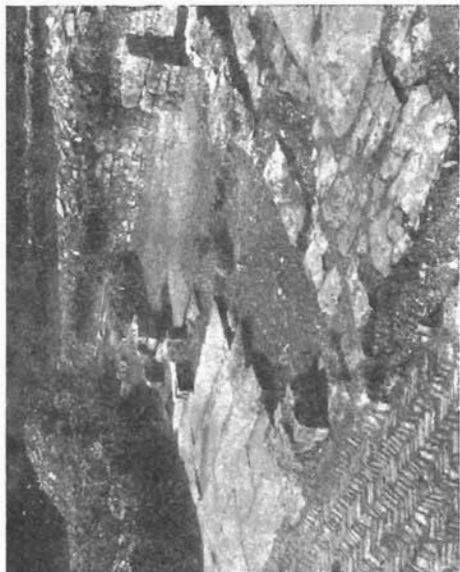
Sl. 2. Guran, Trobrodna bazilika. Vanjska strana južnog zida.

Sl. 3. Guran, Trobrodna bazilika. Pogled na unutrašnju stranu začelja i na dio svetišta.

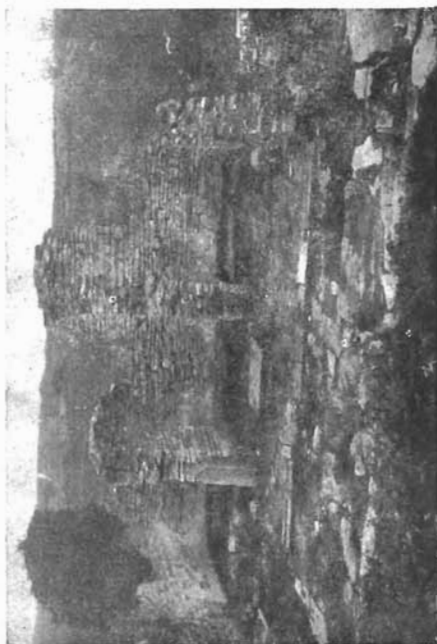
Sl. 4. Guran, Trobrodna bazilika. Pogled na unutrašnju stranu začelja i južni dio svetišta.



Sl. 5



Sl. 6



Sl. 7

Sl. 5. Guran, Trobrodna bazilika. Pogled na dio unutrašnjosti.  
Sl. 6. Guran, Trobrodna bazilika. Pogled na istraŝeni dio unutrašnjosti.  
Sl. 7. Guran, Sv. Ŝimun. Pogled na unutrašnjosti.



Sl. 8



Sl. 9

Sl. 8. Guran, Sv. Šimun. Antička spolija u južnom zidu.  
Sl. 9. Guran, Sv. Šimun. Južna polovina pročelnog zida.



Sl. 10



Sl. 11



Sl. 12

Sl. 10. Guran, Sv. Šimun. Izvađeni dio južnog zida i zidovi grobne kućice iznad groba 4.

Sl. 11. Guran, Sv. Šimun. Detalj začelja s južnom i srednjom apsidom.

Sl. 12. Guran, Sv. Šimun. Stilobat pregrade i pločnik između pregrade i apsida.



1



2

Sl. 13



1a



1b



2a



2b

Sl. 14



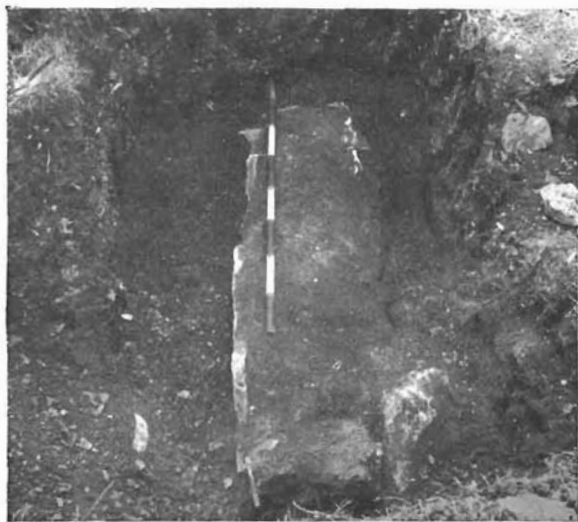
Sl. 13. Guran, Sv. Šimun. Stropni malter (1) i ulomak natpisne grede (2).  
Sl. 14. Guran, Sv. Šimun. Mletački pikoli iz groba 2.



Sl. 15



Sl. 16



Sl. 17

Sl. 15. Guran, Sv. Šimun. Zidani grob 1.  
Sl. 16. Guran, Sv. Šimun. Grob 2 s gornjim kosturom.  
Sl. 17. Guran, Sv. Šimun. Grob 7 poslije izoliranja.



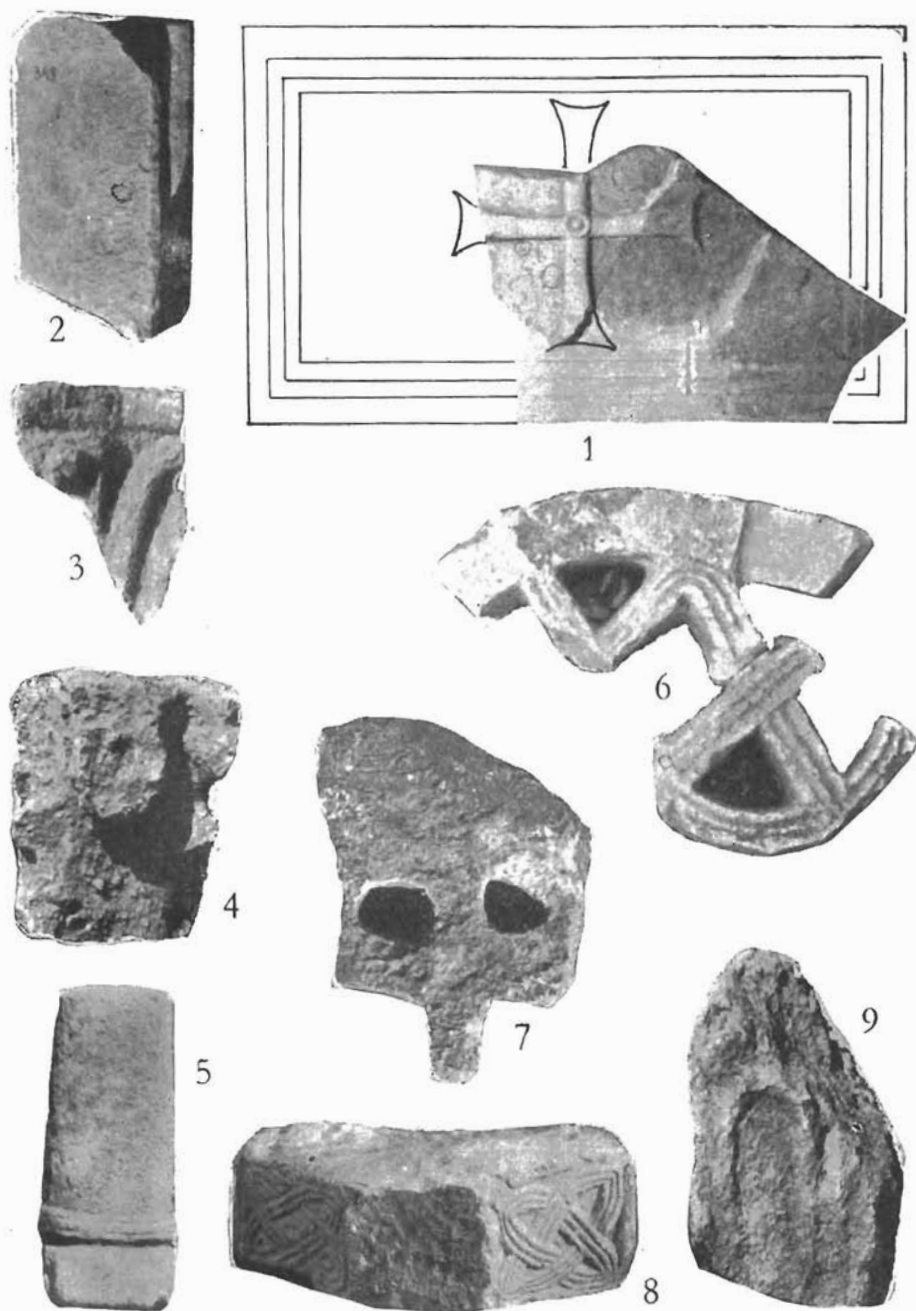


Tabela I. Guran, Trobrodna bazilika.

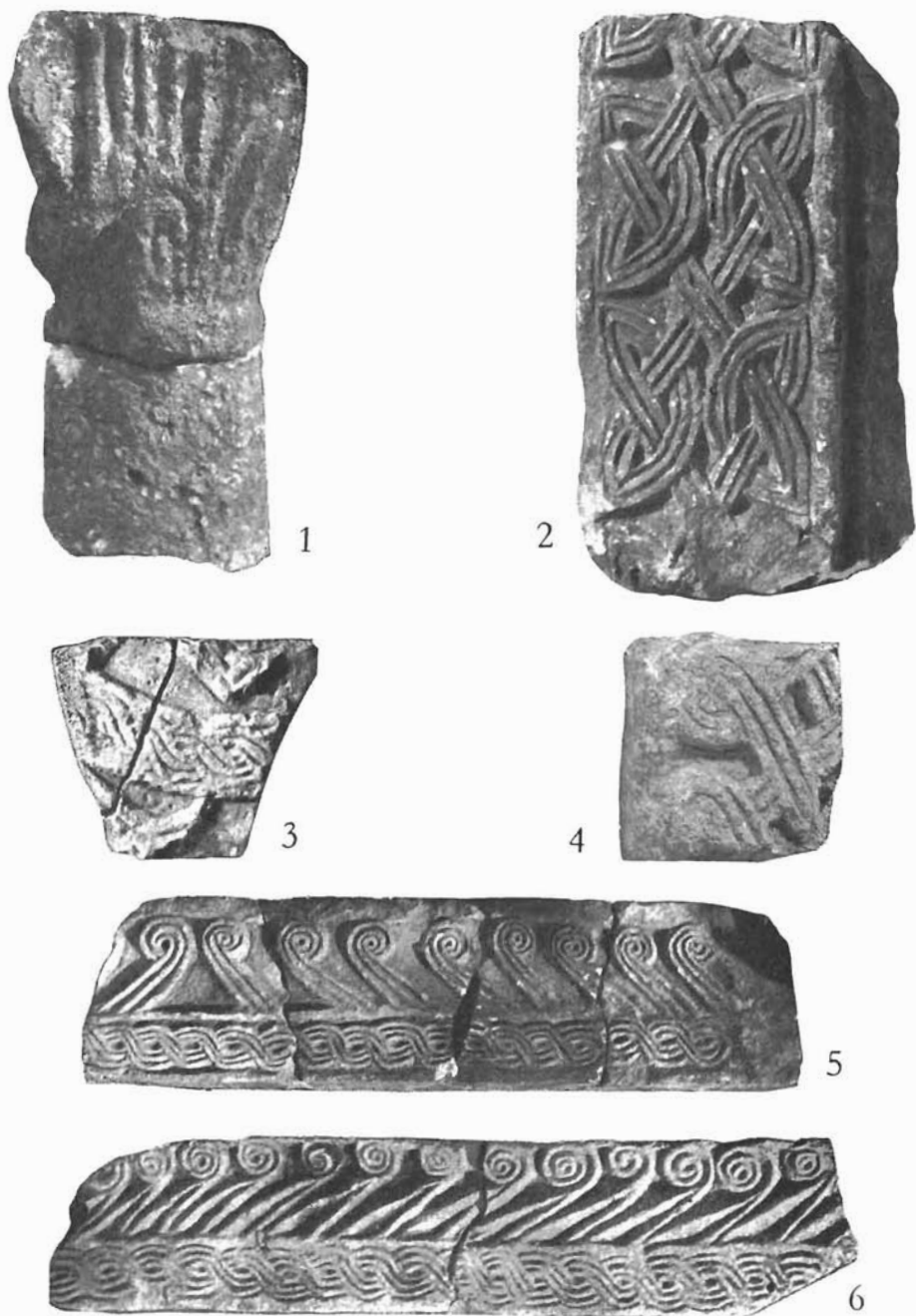


Tabela II. Guran, Trobrodna bazilika.

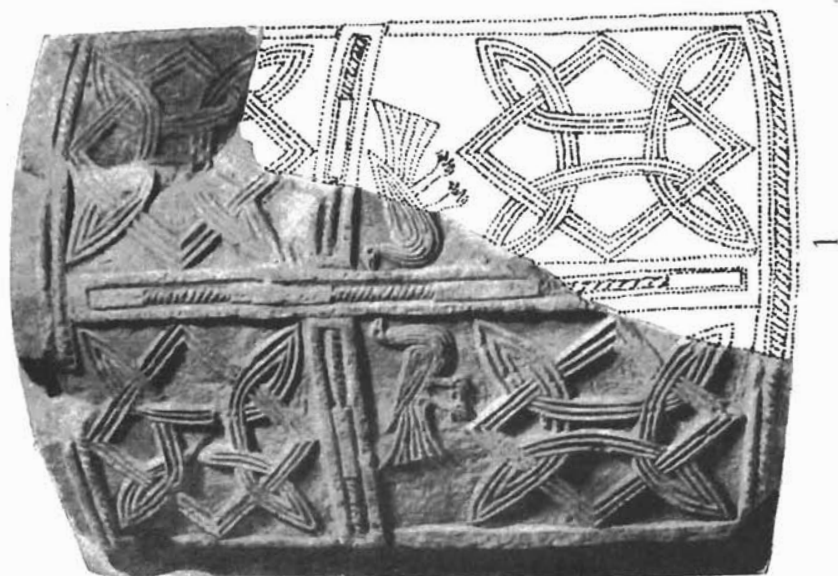
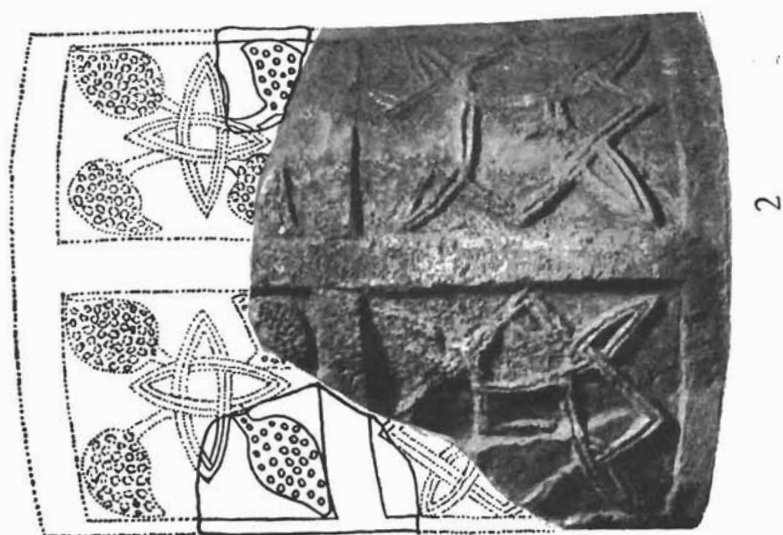
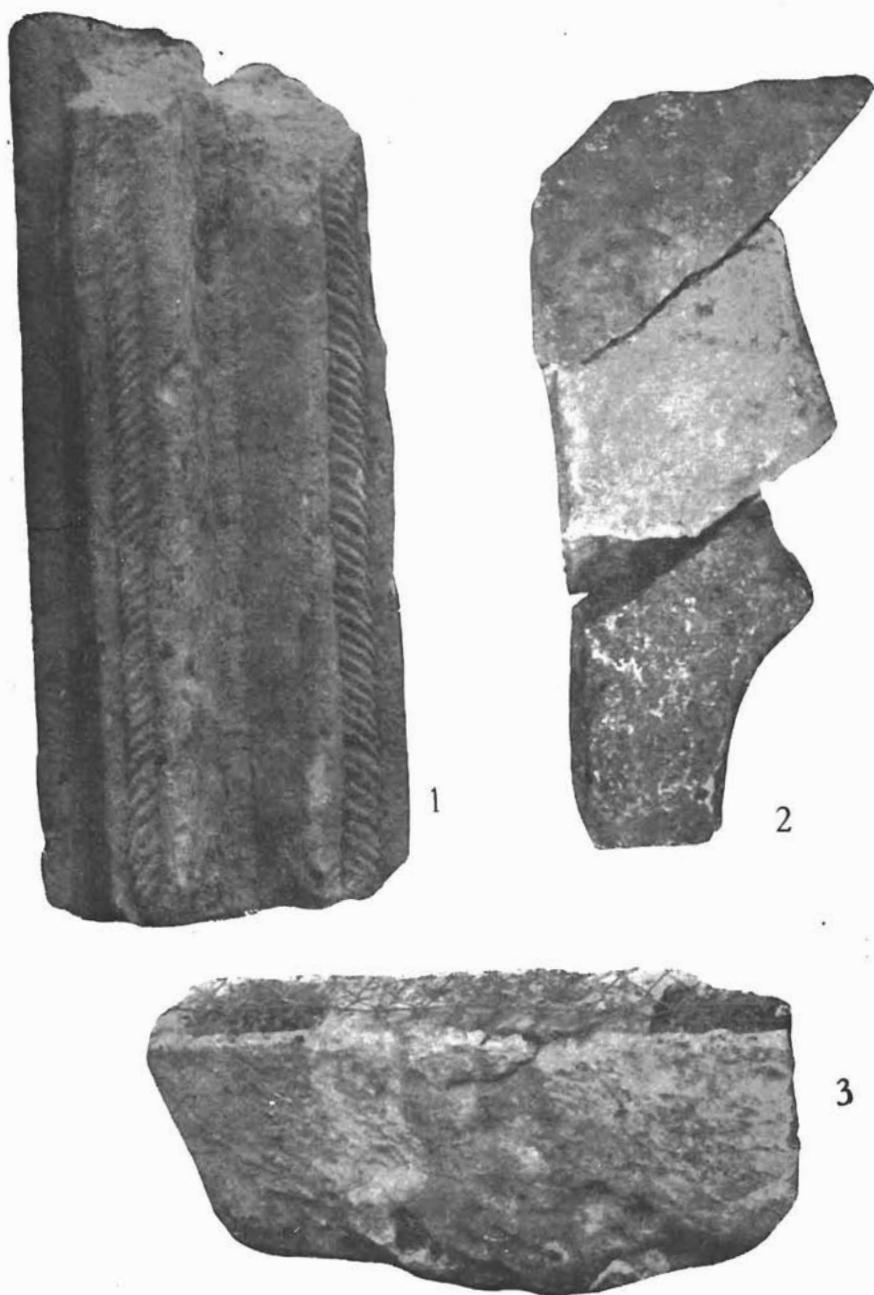


Tabela III. Guran, Trobrodna bazilika



*Tabela IV. Guran, Trobrodna bazilika.*



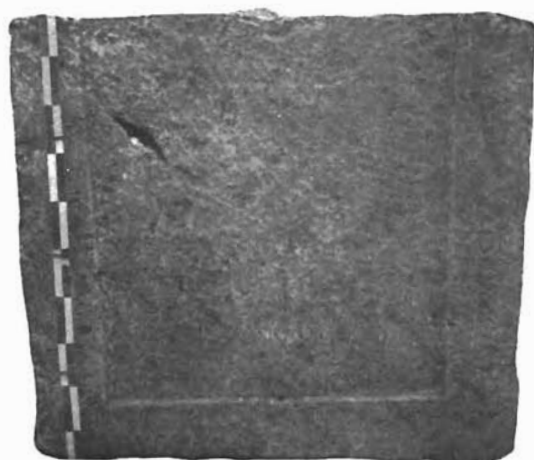
1a



1b



2



3



4

*Tabela V. Guran, Sv. Šimun.*



Tabela VI. Guran, Sv. Šimun.

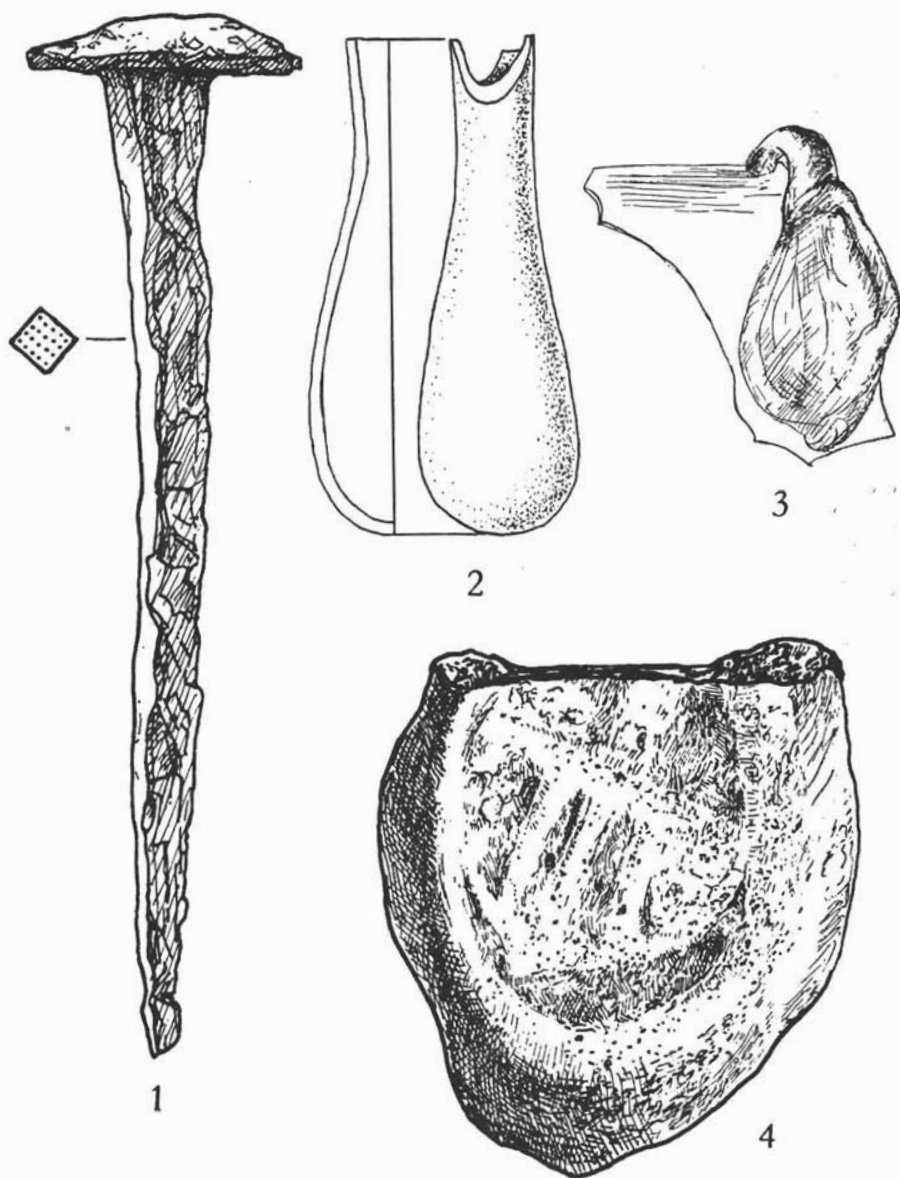


Tabela VII. 1-3 Guran, Trobrodna bazilika, 4 Guran, sv. Šimun. M 1 : 1 Crteže izradili su B. Milošević i J. Milat, likovni suradnici Arheološkog muzeja Istre u Puli.

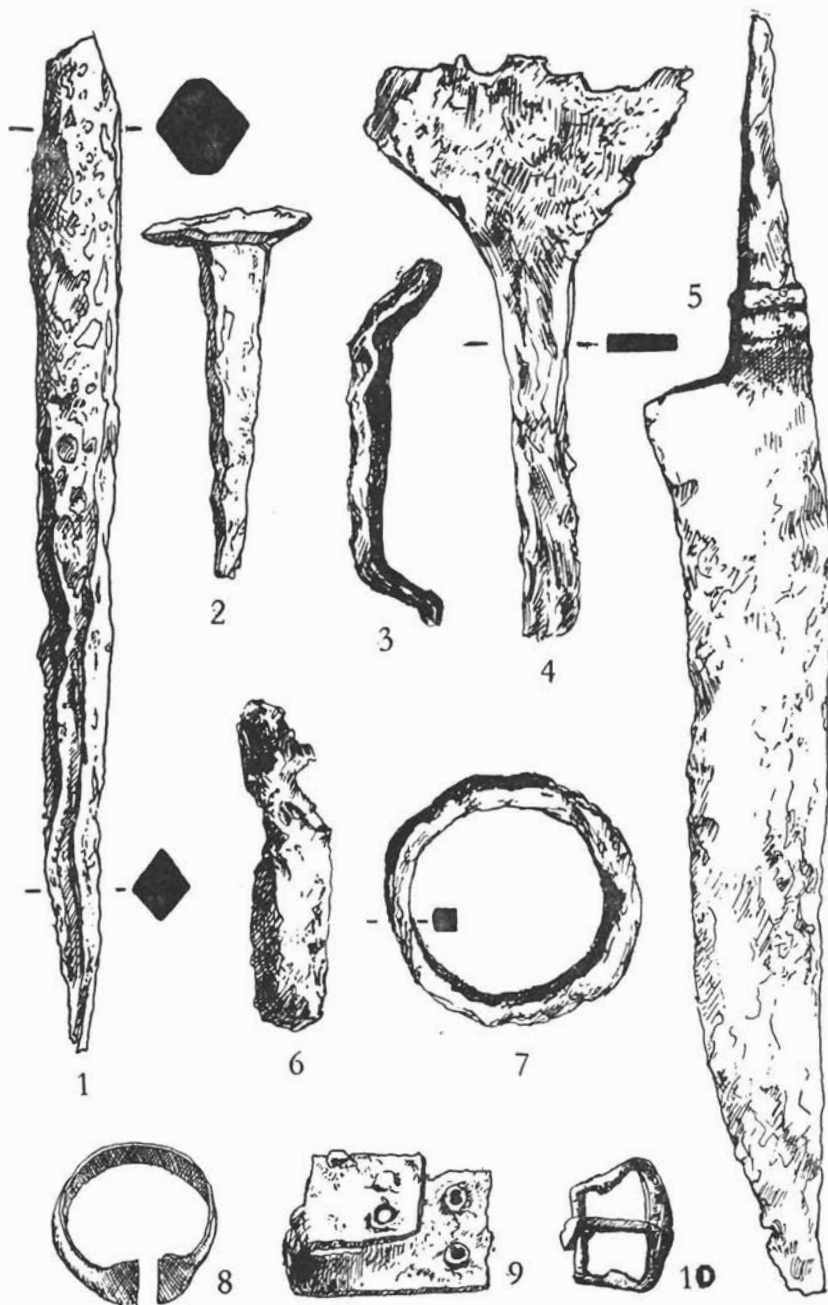


Tabela VIII. Guran, Sv. Šimun. M. 1 : 1



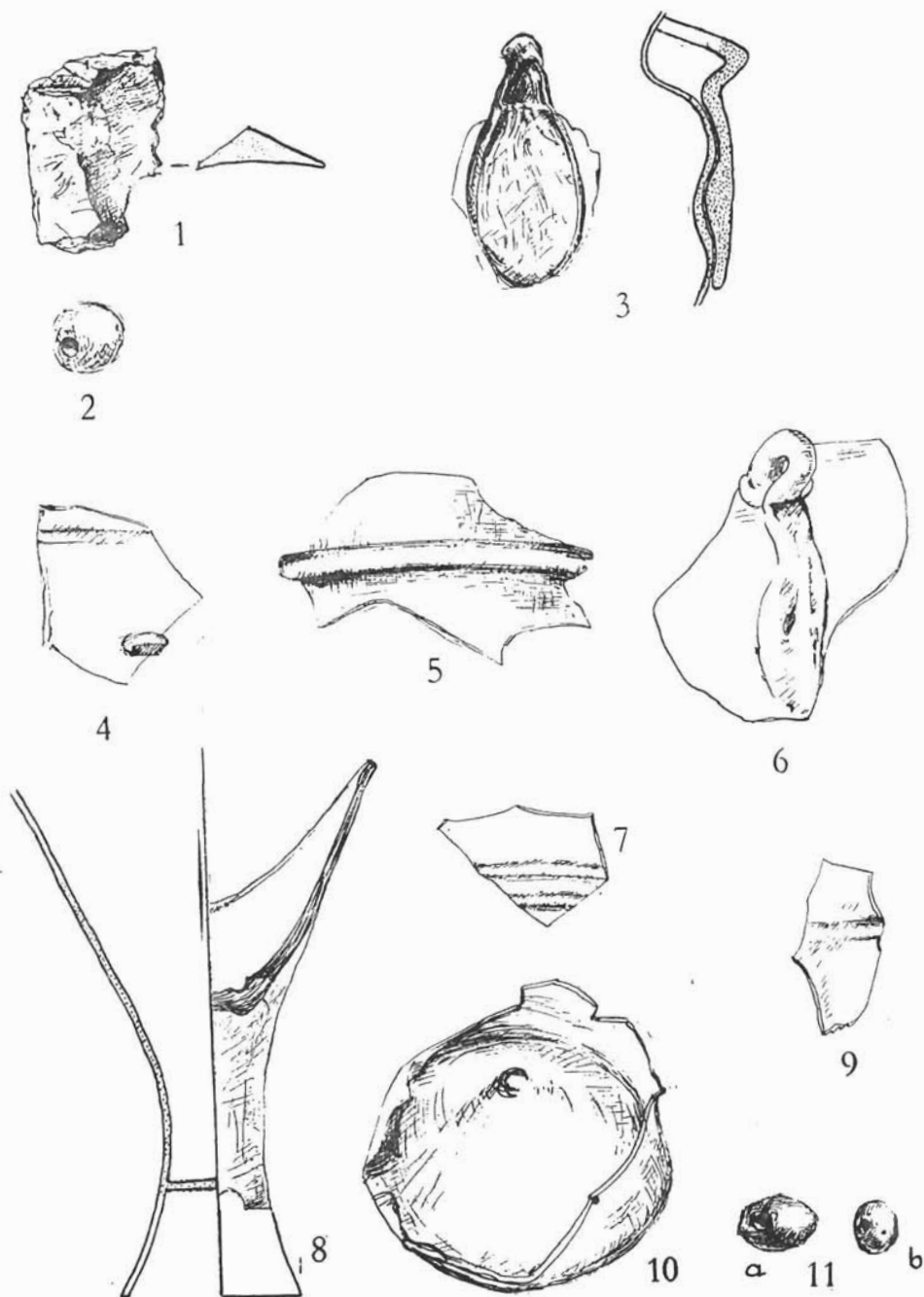


Tabela IX. Guran, Sv. Šimun. M 1:1.

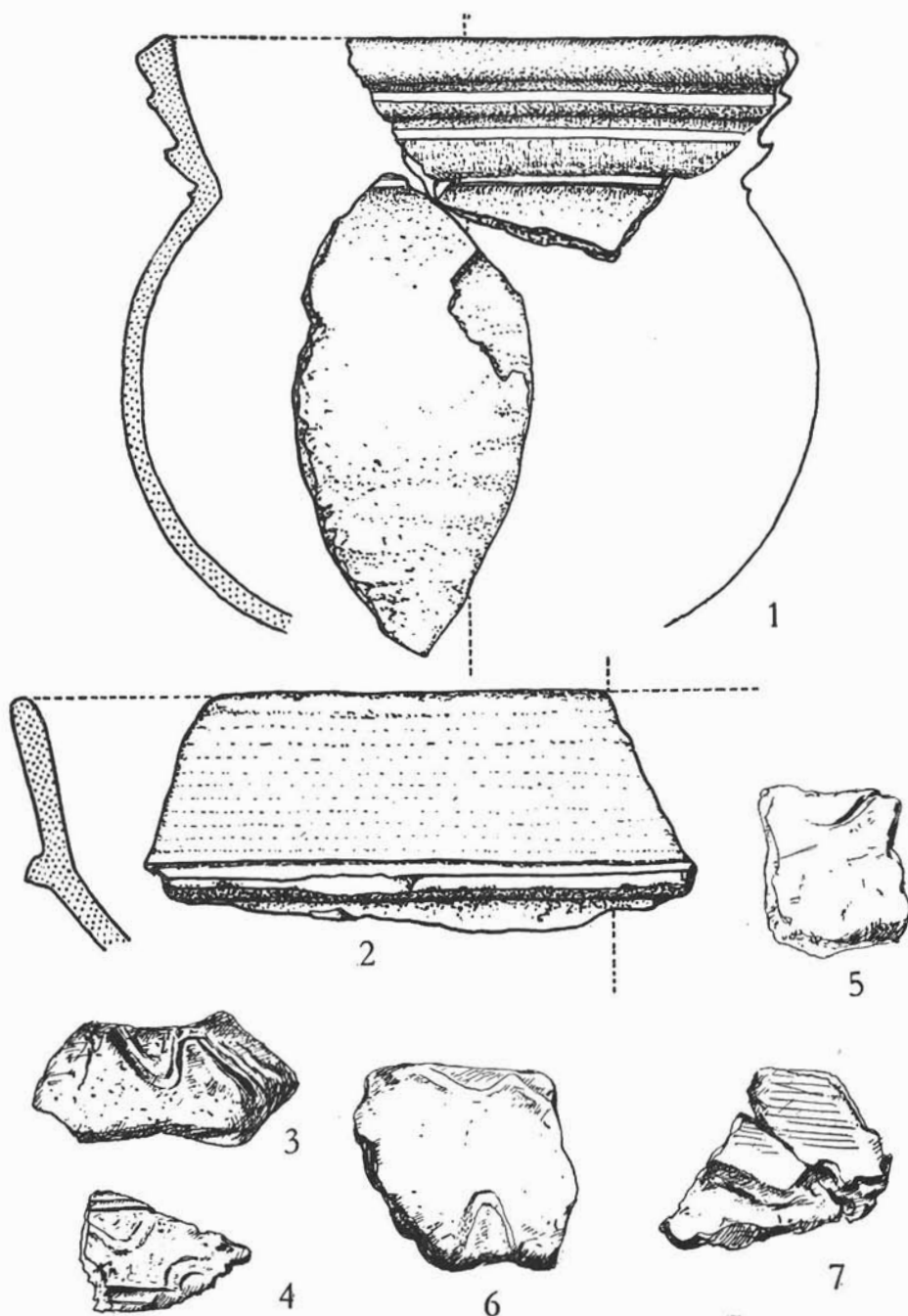


Tabela X. Guran, Sv. Šimun. M 1:1.

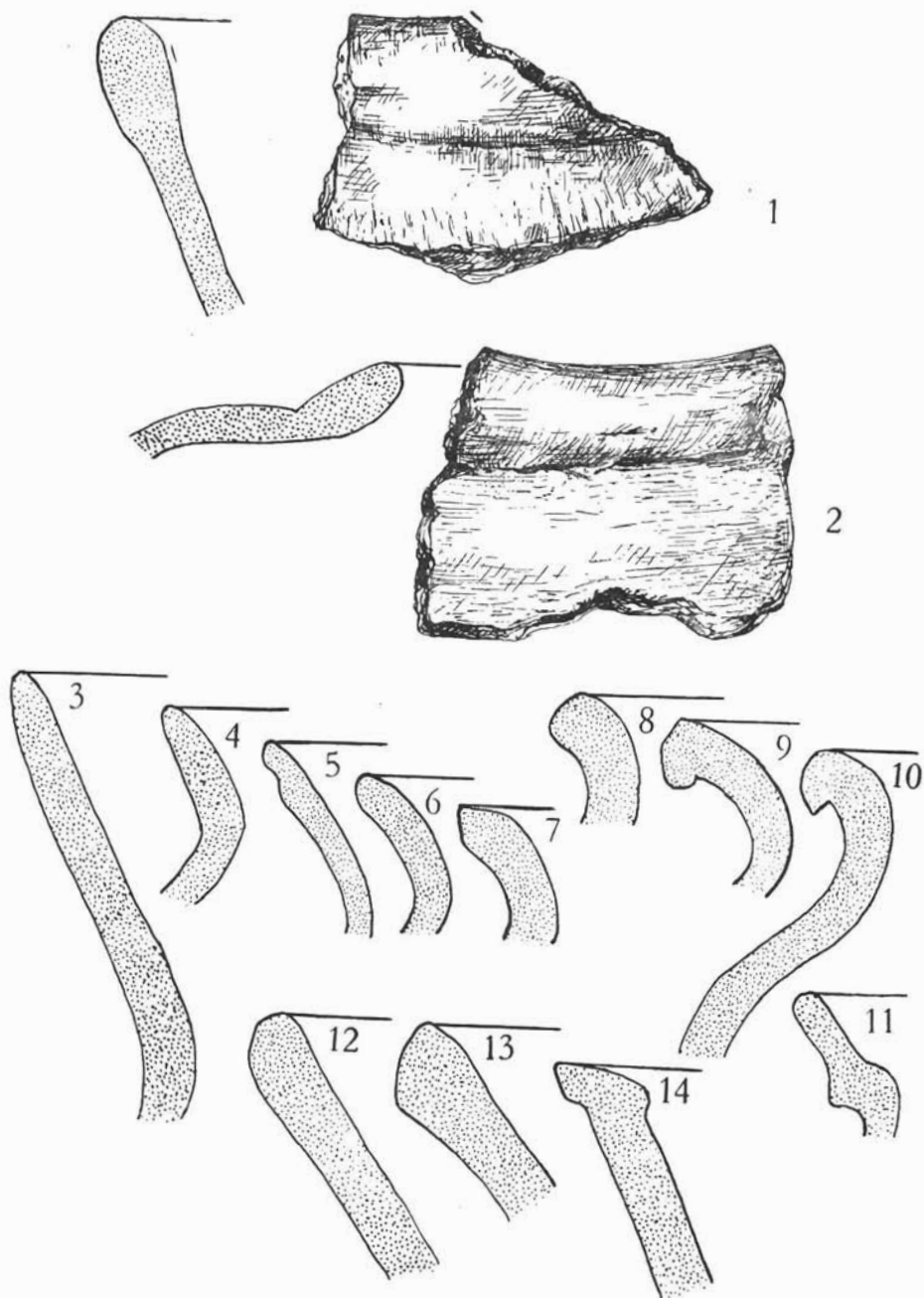


Tabela XII. Guran, Sv. Šimun, M. 1; 1.

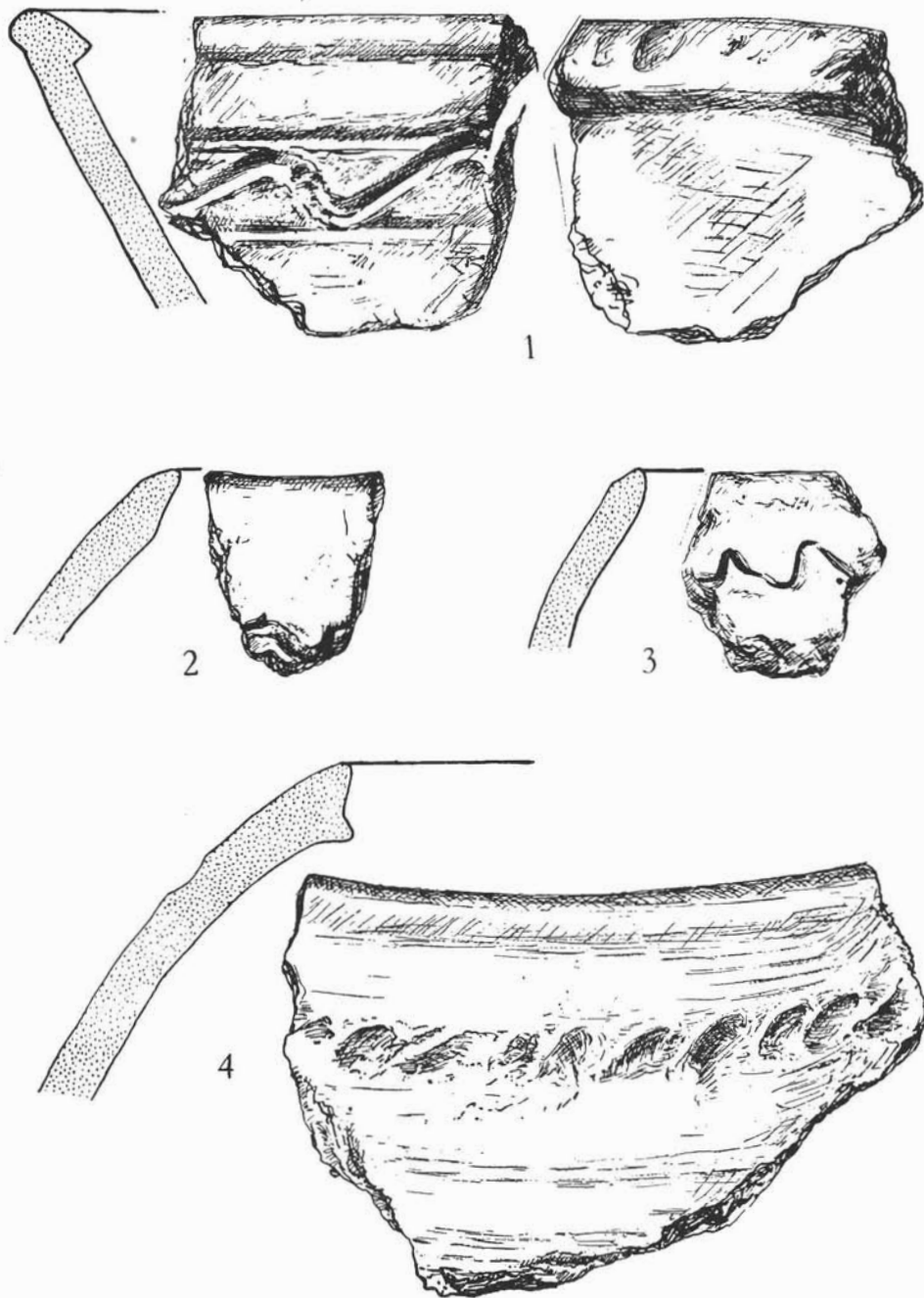


Tabela XI. Guran, Sv. Šimun. M 1:1.

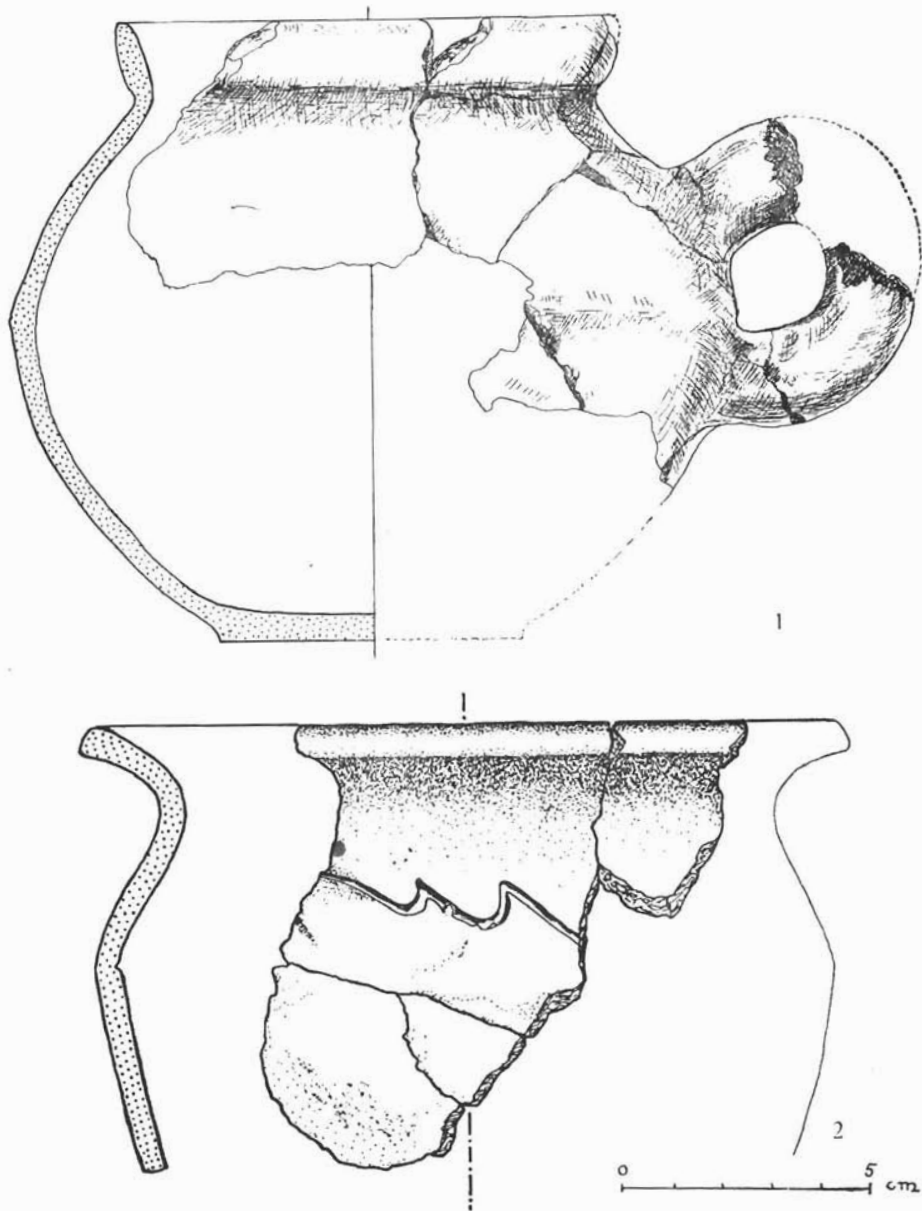


Tabela XIII. Guran, Sv. Šimun (smanjeno).

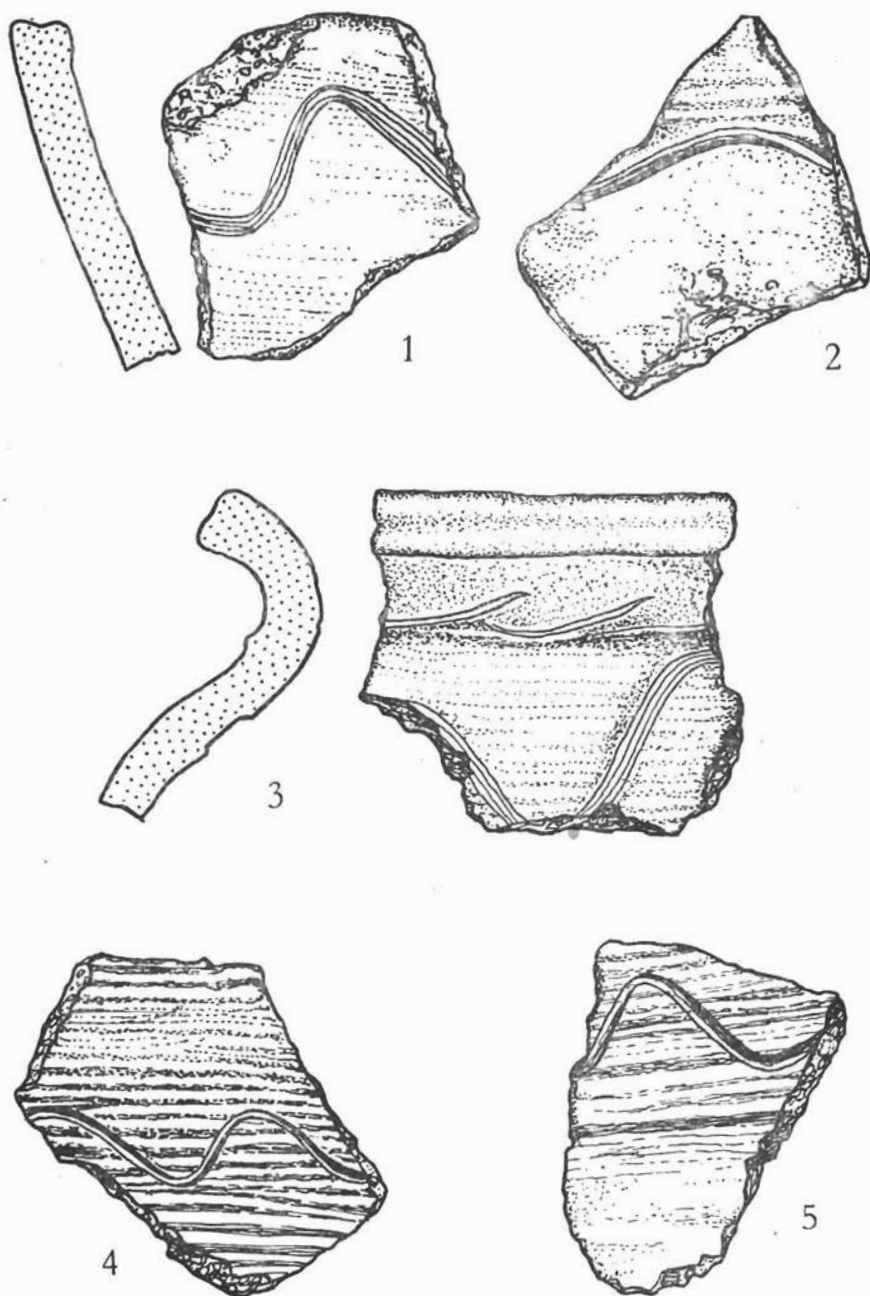
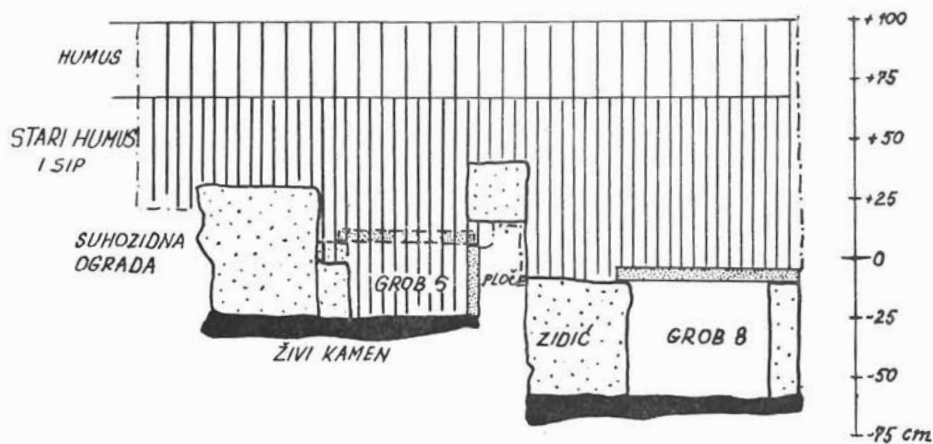
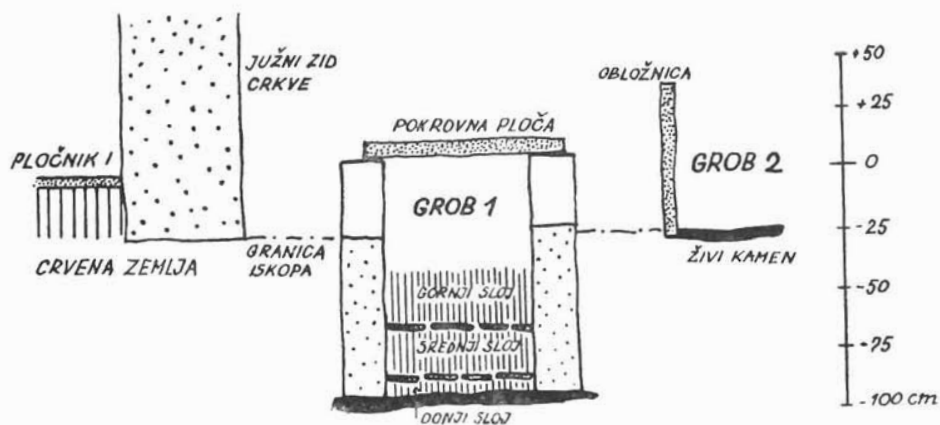
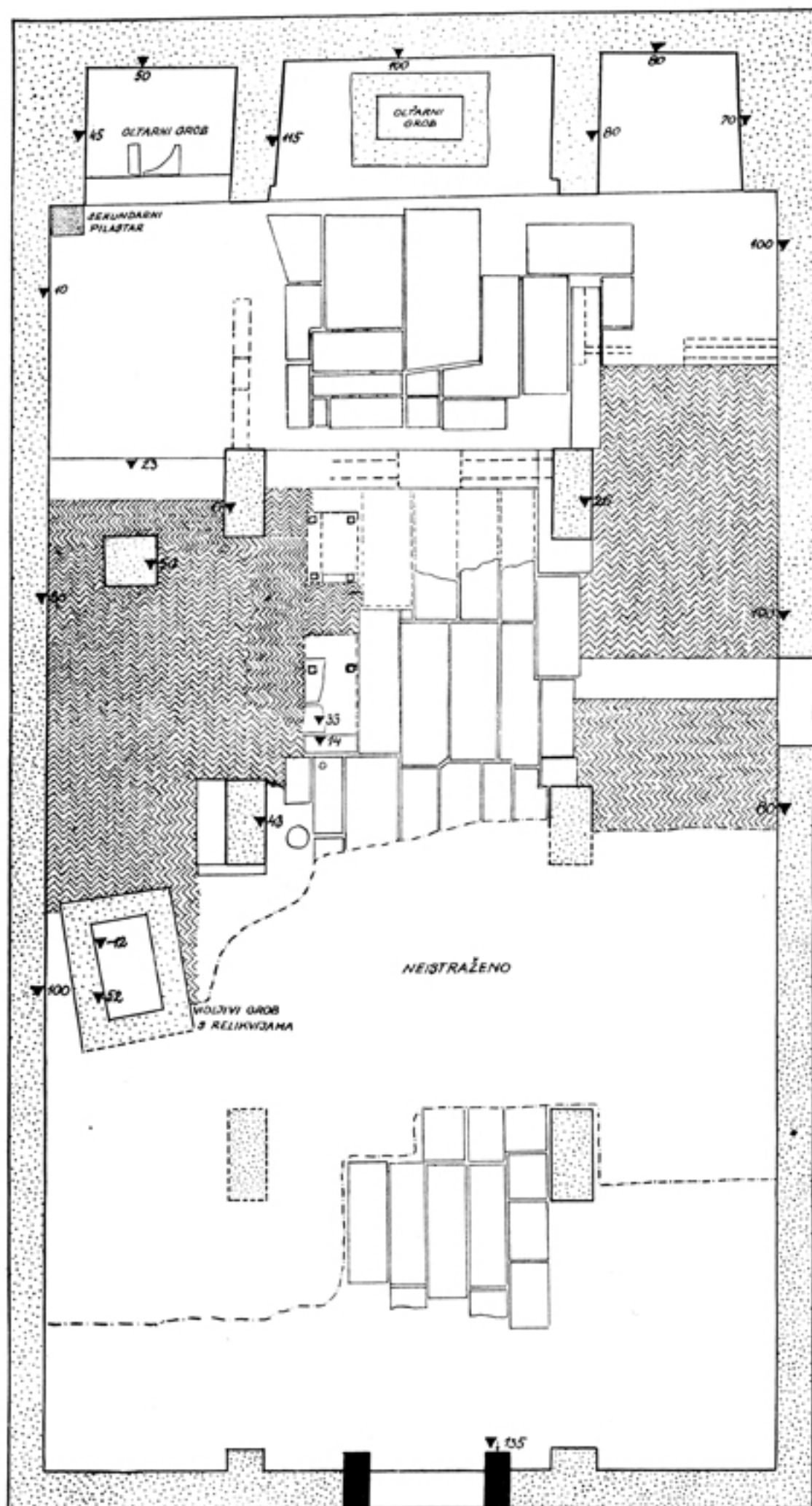


Tabela XIV. Guran, Sv. Šimun, M. 1 : 1.



Prilog 1. Presjek a - a.

Prilog 2. Presjek b - b.



Guran, Tlocrt trobrodne bazilike.





Istoka i mnogo prije nego na obližnjim područjima Furlanije, Tirola, Graubündena, Podunavlja i Blatnoga jezera;

2. dosta veliki broj ranosrednjovjekovnih spomenika sakralne arhitekture s navedenim tlocrtnim tipom na području Istre (trobrodne bazilike s ucrtanim apsidama: Guran, sv. Foška kod Peroja i sv. Marija u Starom Milju i dvoranske crkve s ucrtanim apsidama: sv. Šimun u Guranu, sv. Josip u Peroju,<sup>67</sup> sakralna građevina sjeverno Eufrazijeve bazilike u Poreču,<sup>68</sup> prva građevna faza sv. Sofije u Dvogradu, za koju stavlja natpis kao *terminus ante quem* 770.<sup>69</sup> i Mala Gospa kod Bala<sup>70</sup> ide u prilog već iznesenoj hipotezi<sup>71</sup> da treba u Istri tražiti graditelje i klesare posredstvom kojih se ovaj tip sakralne arhitekture (a i pleterne skulpture) pojavio u Donjoj Panoniji, a možda i u Linzu i Graubündenu i posredno u Čedadu (?);

3. do sada dobiveni rezultati obećavaju, ako bi se nastavili započeti radovi (tu mislim prije svega na arheološka iskopavanja kombinirana s arhitektonskim snimanjima objekata pod toč. 2) daljnje produbljivanje znanja o mnogim zamršenim i zanimljivim pitanjima istarskog ranog srednjeg vijeka, u prvom redu što se tiče proučavanja kontinuiteta između antike i ranoga srednjeg vijeka, kulturnih utjecaja Bliskoga Istoka i kulturnog zračenja Istre preko svojih granica kao i razumijevanje žilave persistencije sakralnih građevina s ucrtanim odn. ucrtanom apsidom duboko u istarski srednji vijek.<sup>72</sup>

### R é s u m é

#### DEUX MONUMENTS DE L'ARCHITECTURE SACRÉE DU HAUT MOYEN-ÂGE À GURAN PRÈS DE VODNAN

L'objet de cette étude est la basilique à trois nefs et l'église de cimetière de St Simon à Guran près de Vodnjan (commune de Pula), dégagées et étudiées entre l'automne 1955 et le printemps 1958.

La basilique à trois nef, régulièrement orientée (dimensions: 10,65 × 20,20 m), avec le plan en carré long et un sanctuaire à trois absides (Fig. 2-6) bâtie en gravillon apporté en majeure partie des ruines des monuments antiques. Pour la poutre de la porte nord de l'entrée principale on s'est servi d'un stylobate de pressoir à olives et à raisins, et dans le mur de l'arrière-corps on a trouvé le fragment d'une dalle tombale romain avec inscription. On accédait dans le bâtiment par deux entrées: entrée principale et entrée latérale, sur le côté sud. Les absides forment sur le plan des petites trompes angulaires en carré long qui ont probablement facilité l'accès aux conches terminées, du côté des nefs, par un arc double (l'apside du milieu), par un arc simple (l'apside latérale). Les nefs étaient séparées longitudinalement par des pilastras en

<sup>67</sup> A. Mohorovičić, n. dj. str. 498, tab. 22, sl. 20.

<sup>68</sup> B. Molajoli, La basilica Eufrasiana di Parenzo. Padova 1943, str. 24, sl. 26.

<sup>69</sup> B. Schiavuzzi, Due Castelli. AeM vol. XXXI, Poreč 1919, str. 106.

<sup>70</sup> A. Mohorovičić, n. dj. str. 497, tab. 20, sl. 18.

<sup>71</sup> D. Dercsenyi, n. dj. str. 89-90.

<sup>72</sup> A. Mohorovičić, n. dj. str. 509.

maçonnerie (largeur: 0,50 m, longueur: 1,20 m) qui continuait directement dans les voutes et les parois (ce qu'on appelle système des parois en creux). Du côté ouest le sanctuaire était fermé par une paroi qui, dans la nef centrale, à la différence des nefs latérales, a été déplacée de 1,20 m dans la direction ouest. La paroi primitive était faite de plaques pariétales (Tab. I, 1) et de pilastres; au commencement du IX<sup>ème</sup> siècle elle avait été remplacée par une paroi ornée de motifs en treillis, avec un arc au-dessus de l'entrée et des poutres (Tab. I, 5, Tab. II, 2-6). Dans chaque apside il y avait un autel en forme de coffre avec les côtés en maçonnerie (apside du milieu), ou bien recouverts de plaques (Fig. 3) de l'apside latérale. Dans le tombeau, au-dessous de l'autel de l'apside du milieu, on a trouvé des os, des vases en terre et en verre (Tab. VII, 2). Dans la nef centrale il y avait, devant la paroi, un ambon du commencement du IX<sup>ème</sup> siècle (Tab. III, 1, 2, Tab. IV, 1-3) et dans la nef nord un tombeau apparent en maçonnerie avec un reliquaire en calcaire poli. Dans les nefs latérales le sol est recouvert de rais-de-cœur en brique et en calcaire sous forme d'arêtes de poisson (Fig. 3-6), et dans la nef centrale le sol est recouvert de dalles en calcaire taillé et poli (Fig. 4-6).

L'église de cimetière de St Simon est une église en forme de salle, avec un plan trapézoïde (dimensions: 8,45 × 14,25 m) et un sanctuaire à trois absides (Fig. 7); le plan des absides (Fig. 11) est presque en forme de carré long avec les angles arrondis. Le matériel de construction provenant des monuments antiques détruits y a été utilisé en quantités assez importantes (Fig. 8). L'entrée principale (Fig. 9), l'apside du milieu et celle du côté sud sont écartées de la ligne de l'axe longitudinale. Dans le mur sud, à côté de l'entrée principale, il y a une entrée latérale. La lumière pénétrait à l'intérieur par deux fenêtres relativement larges des murs longitudinaux (les grilles des fenêtres Tab. VI, 1, 2, 5), par les fenêtres absidiales (les grilles des fenêtres Tab. VI, 3, 4) et par une ou deux fenêtres de la façade. On a trouvé des fragments du stylobate de la paroi (Fig. 12) et des fragments des pilastres (Tab. V, 1a et 1b); les plaques des parois étaient en bois. La base en carré long, construite en brique, au milieu de la paroi, servait de podium bas avec pilastre (Fig. V, 2) et lutrin pour la lecture des textes liturgiques. La dalle de l'autel (Tab. V, 3) a été trouvée dans le sol secondaire; elle devait se trouver primitivement dans l'apside centrale. Dans la salle se trouve la base du pilastre avec le bénitier (Tab. V, 4) et un banc de pierre (primitivement couvercle d'un sarcophage d'enfant, Tab. VI, 6) à l'ouest de l'entrée latérale. Dans tout l'intérieur on a surélevé ultérieurement (XIII<sup>ème</sup> siècle?) le niveau du sol de 24 à 31 cm (à l'entrée principale deux marches conduisaient primitivement à l'intérieur de l'église) et on a dressé quatre pilastres en maçonnerie pour supporter la construction de la toiture en bois.

Auteur de l'église se trouvait un cimetière avec des tombes en maçonnerie (Fig. 15), avec celle aux plaques pariétales (Fig. 16, 17) et des simples tombes en terre. Le cimetière était entouré d'un mur en pierre sèche. Les objets trouvés dans la tombe 1, la plus ancienne, avec un mortier de liant résistant, une fosse profonde et l'inventaire présenté sur la Tab. VIII, 9, X, 1, 2, appartenant au VII<sup>ème</sup> siècle, tandis que les tombeaux 2,3, les plus récents, datent des XIII<sup>ème</sup> et XIV<sup>ème</sup> siècles comme l'indiquent les piccoli venitiens (Fig.

14). Les tombes appartenaient aux états sociaux (tombes 1, 2), ou aux familles particulières (les autres tombes) avec des enterrements successifs. L'inventaire trouvé dans les tombes (généralement dans l'éboulis) est présenté sur les Tab. VIII-XII, XIII, 1.

La sonde, environ 10 m à l'est du mur en pierre sèche du côté est (l'inventaire de la sonde Tab. XIII, 2 et Tab. XIV) montre que les habitants de Guran s'y tenaient à l'occasion de différentes fêtes.

La basilique à trois absides et l'église de cimetière de St Simon appartiennent au type de l'architecture sacrée avec l'arrière-corps droit et un sanctuaire à trois absides, c'est-à-dire, avec le sanctuaire dont les absides sont entaillées dans l'arrière-corps droit et par conséquent visibles seulement de l'intérieur. L'architecture du type décrit ci-dessus commence à apparaître plus fréquemment dès la première moitié du VI<sup>ème</sup> siècle en Syrie, en Palestine, à Sinai et en Egypte, et après la deuxième guerre mondiale on a dégagé ou entrepris des fouilles des bâtiments sacrés du même type ou d'un type analogue à Blatograd (L'église de St Jean Baptiste du commencement du IX<sup>ème</sup> siècle, à Linz (la deuxième phase de l'église de St Martin de 799), à Osterbeck (Hollande, X<sup>ème</sup> siècle) et à Cividale (l'oratoire de St Marie »in Valle« du VIII<sup>ème</sup> siècle), tandis qu'on en connaissait déjà à Rome (St Marie »in Cosmedin« de la deuxième moitié du VIII<sup>ème</sup> siècle), à Zillis (Suisse orientale; VIII<sup>ème</sup> siècle), en Asturie (IX<sup>ème</sup> siècle - commencement du X<sup>ème</sup>), à Tours (St Martin du IX<sup>ème</sup> siècle) et à Reichenau (Sts Pierre et Paul du commencement du IX<sup>ème</sup> siècle). Après l'analyse des éléments fournis par les recherches et après la comparaison avec les matériaux analogues provenant du territoire d'Istrie, l'auteur situe la basilique à trois absides au VI<sup>ème</sup> siècle (la tradition architecturale antique évidente dans le pavage, le système des murs Seldmayer I B syr: H. Seldmayer, Spätantike Wandsysteme, München 1958, la plaque pariétale: Tab. I, 1, et le fragment du petit chapiteau de la fenêtre: Tab. I, 3), et l'église du cimetière à l'époque allant entre la fin du VI<sup>ème</sup> et l'année 700 (le petit inventaire: Tab. XIII, 2; XIV, 9, X, 1, 2, le pilastre mitoyen: Tab. V, 1, la forme des fenêtres absidiales et les fragments des grilles des fenêtres: Tab. 3, 4).

L'auteur termine son étude par la constatation que la datation de l'architecture sacrée à Guran montre que le type de l'architecture sacrée avec les absides entaillées apparaît en Istrie presque immédiatement après les premières constructions de l'architecture sacrée du même type sur le territoire du Proche Orient et beaucoup plus tôt que dans les territoires voisins de la Fourlande, du Tyrol, de Graubünden, de la région danubienne et de la Pannonie inférieure, et le fait qu'un nombre relativement grand de monuments de cette architecture se trouve en Istrie (St Fochca, près de Peroj; St Marie à Staro Milje; St Joseph à Peroj; la Nativité de la Vierge, près de Bal; la première phase de St Sophie à Dvograd, ainsi que le bâtiment sacré au nord de la basilique de St Euphrasie à Poreč) indique que c'est en Istrie qu'il faut chercher les constructeurs et les tailleurs de pierre grâce auxquels ce type d'architecture (ainsi que la sculpture ornementale en treillis) est apparue dans la Pannonie inférieure, et probablement même à Linz et à Graubünden.